

Aš PILIETIS

Informacinio leidinio „Švietimo naujienos“ Nr.5(260) priedas

Nr. 2

2008 03 05

**Mokytojai –
nepriklausomybės
šaukliai ir gynėjai**

**Integruoto gyvenamosios
vietovės istorijos mokymo
organizavimas**

**Projektų reikšmė
mokant(is) istorijos ir
ugdant pilietiškumą**

**Etninio paveldo
puoselėjimas**

**Bendradarbiavimo svarba
mokant gyvenamosios
vietovės istorijos**

Loretos D. nuotr., atsiųsta Lietuvos vaikų ir jaunimo centro skelbtam Tautinės atributikos konkursui.

Antrąjį „Švietimo naujienų“ priedo „Aš pilietis“ numerį parengėme sėkmingai įsibėgėjus projektui „**Gyvenamosios vietovės istorijos mokymas: nuo lokalinės prie globalinės perspektyvos**“. Tam pritarė jo vadovas VPU Istorijos didaktikos centro direktorius doc. dr. **Benediktas ŠETKUS**, o istorijos mokytojai entuziastai mielai sutiko pasidalyti sukaupta patirtimi ir savo pastebėjimais.

Redakcija

Svarbus pilietiškumo ugdymo veiksnys

Kaip yra susiję žodžiai „istorija“, „tėvynė“, „patriotizmas“, „meilė“ ir kokių ryši tarp šių žodžių įžvelgia Lietuvos gyventojai? Norėdamas tai sužinoti, padariau minėtų žodžių užklausa vienoje iš kompiuterio paieškos sistemų. Po kelių akimirkų sulaukiau atsakymo – gausybės citatų iš įvairių straipsnių.

Leidinyje „Inžinerija“ (2001 m. vasario 27 d.) pedagogas žurnalistas J.Norkevičius rašo: „O juk Tėvynės meilė, jos istorija prasideda nuo gimtųjų namų slenksčio, nuo gero savo artimiausios aplinkos pažinimo, savo šeimos, gatvės, kaimo, miestelio, miesto istorijos gero žinojimo. Šitam didelės įtakos turi vyresniųjų pasakojimai.“

Leidinyje „Žiemgala“ (2001 m. Nr. 1) yra cituojamos poeto E.Matuzevičiaus kitados išsakytos mintys: „Man atrodo, ir Krinčino devynmetėje mokykloje istorijos pamokos (kiekvienais mokslo metais) visų pirma turėtų prasidėti ne nuo ko kito, o nuo šio miestelio, šio mažičio Lietuvos žemės lopinėlio praeities, nuo jo istorinių datų, nuo santykio su gimtine. Kiekvienam iš mūsų Lietuva prasideda nuo gim-

tojo slenksčio, kiemo, pakluonės ar verdenės, nuo velykiinių varpų skambėjimo.“

Laikraščio „Klaipėda“ (2007 m. vasario 17 d.) viename straipsnyje teigiama, kad „Tėvynės meilė neabejotinai prasideda nuo šeimos istorijos pažinimo“.

Vilniaus pedagoginio universiteto docentė A.Grabauskienė leidinyje „Žvirblių takas“ (2003 m. Nr. 2) konstatuoja: „Taigi pirmieji patrioto ir piliečio ugdymo objektai – šalies gamta, miestai ir kaimai, jų istorija, žmonių prisiminimai ir kt.“ Docentės mintims pritaria Kauno Vaižganto vidurinės mokyklos pedagogės J.Juknevičienė ir R.Songailienė, kurios informaciniame leidinyje „Švietimo naujienos“ (2006 m. Nr. 17) teigia taip: „O juk patriotizmas – meilė Tėvynei – dažniausiai atsiranda ten, kur vaikai pažįsta savo senelius arba bent žino, kokie jų vardai ir kur yra jų kapai, ir kartais su tėvais juos aplanko.“

Žurnale „Veidas“ (2004 m. Nr. 7) radau parlamentaro A.Kubiliaus žodžius: „Didysis konservatorius E.Burke teigė, kad meilė didžiajai tėvynei, arba moderniai šnekant,

patriotizmas, prasideda nuo meilės savo mažai tėviškei. Žmogus, nepamilęs savo Antakalnio ar savo Šakių, nebūs ir labai didelis Lietuvos patriotas.“

Minėtą citatų sąrašą būtų galima tęsti ir tęsti. Štai kad ir sakinyš iš laikraščio „Šiaulių kraštas“ (2005 m. spalio 28 d.) apie A.S.Každailio kūrybą: „Pagarba ir meilė Tėvynei, tautos istorijai prasideda nuo meilės ir pagarbos savo gimtinei, savo gimtinės žmonėms.“

Taigi kas sieja žodžius „istorija“, „tėvynė“, „patriotizmas“ ir „meilė“?

Išsakytos mintys apie būtinumą pradėti mokyti vaikus istorijos nuo jų gyvenamosios aplinkos praeities pažinimo nėra nei naujoviškos, nei originalios. Kada ir kaip Lietuvoje pradėta mokyklose mokyti vaikus gyvenamosios vietovės istorijos, nėra žinoma. Gali būti, jog vienas iš pirmųjų šią idėją iškėlė Vilniaus universiteto profesorius I.Onacevičius, kuris 1822 m. laiške Vilniaus švietimo apygardos kuratoriui kunigaikščiui A.J.Čartoriskui rašė: „Dabar mokosi vaikai atmintinai Irkuto gubernijos miestelius, o nežino, kuriam paviete gyvena, [...] klaidžioja be naudos po Asiriją, Persiją, Egiptą, o po savo tėvų kapus vaikšto nežinodami apie jų darbus.“

Galbūt ir XIX a. antroje pusėje vaikams daraktoriai ar kiti šviesuoliai pateikdavo tam tikrų žinių iš gyvenamosios vietovės praeities, tačiau ši veikla daugiau galėjo būti pavienių žmonių pastangų rezultatas, bet ne kaip visuotinai prižintas principas.

XX a. pradžioje padėtis pasikeitė ne tik todėl, kad lietuviams leista spausdinti leidinius gimtąja kalba. Buvo laikomasi pedagogikoje pripažintų teiginių, kad gamtos, geografijos ir visuomeninės bei istorinės žinios turi plėsti vaikų akiratį, ugdyti jų mąstymą ir kalbą, mokyti išvelgti priežastinius ryšius gamtoje ir visuomenėje, formuoti mokslinės pasaulėžiūros pradmenis, žadinti Tėvynės meilės jausmą. Buvo reikalaujama dėstant šiuos dalykus remtis kraštotyros principu, eiti nuo artimo prie tolimesnio, nuo žinomo prie nežinomo; žinių semtis ne tik iš knygų ir vadovėlių, bet tiesiog iš gyvenimo. Gimtojo krašto istoriją siūlyta mokyti vaizdžiai, siejant su legendomis, padavimais, liaudies dainomis. Gyvenamosios vietovės istoriją ypač propagavo Pirmosios Lietuvos Respublikos metais žymūs pedagogai, istorikai, vadovėlių autoriai. Antai 1919 m. žurnale „Švietimo reikalai“ žinomas pedagogas ir vadovėlių autorius S.Matjošaitis teigė, jog istorijos mokyti reikia pradėti nuo vaikai artimiausios aplinkos. Jo žodžiais tariant, „istorijos pagrindu turi būti artimieji nutikimai ir einamojo gimtojo krašto tvarka. Tik šitai pažinus, galima eiti toliau“. Šią mintį plėtojo ir žymus pedagogas bei istorijos mokymo priemonių autorius J.Geniušas, siūlydamas istorijos mokymą pradėti nuo vaiko asmens, jo tėvų, giminių, namų, kaimo, apskritai, nuo žinomos vaikai aplinkos istorijos. „Istorijos mokymo metodikos“ autorė O.Maksimaitienė ragino gyvenamosios vietovės istoriją integruoti į Lietuvos istorijos kursą, o istorikas J.Jakštas teigė, kad „mokytojui pravartu liesti kiek galima plačiau įvairiomis progomis artimesnės mokyklos apylinkės, t.y. miestelio, miesto, parapijos, dvaro ir net kaimo istoriją“. Gyvenamosios vietovės istorijos svarbą yra akcentavę ir kai kuriuos jos mokymo aspektus yra nagrinėję filosofai, pedagogai, istorikai – A.Maceina, V.Ruzgas, M.Mačernis, V.Liulevičius ir kt.

Sovietmečiu Lietuvos mokykloje taip pat buvo raginama mokant istorijos plačiai naudoti gyvenamosios vietovės medžiagą. Dar Stalino laikais išleistoje ir tuo metu plačiai naudotoje V.Karcovo „TSRS istorijos dėstymo metodikoje“ vienas iš knygos skyrių pavadintas „Vietinės istorijos elementai. Vietinių istorinių paminklų panaudojimas, vystant vaizdingą praeities supratimą“. Nors minėta metodinė priemo-

nė buvo persunkta sovietų ideologijos, tačiau negalima neparitarti V.Karcovo išsakytam kredo: „Praeitį – aplink mus. Galimybė nors iš dalies ją pamatyti, betarpiškai prie jos prisiliesti, ją pajauti – daug reiškia, ugdant susidomėjimą istorija, meilę istorijai ir, svarbiausia, savo tėvynei.“

Gyvenamosios vietovės istorinės medžiagos naudojimo klausimai buvo nagrinėjami 1951 m. Rusijos pedagogikos mokslų akademijos išleistoje A.Rodino knygoje „Gimtojo miesto istorija“, to paties autoriaus 1954 m. išspausdintame darbe „Gimtojo kaimo istorija“, 1954 m. N.Kuzino straipsniuose rusų kalba leidžiamame žurnale „Istorijos mokymas mokykloje“. Vadinamosios kraštotyros medžiagos ir istorijos mokymo aspektai yra nagrinėti to meto Lietuvos autorių – Z.Pilkauskos, S.Stašaičio bei daugelio kitų straipsniuose, skelbtuose periodiniuose ir mokomuosiuose leidiniuose, kuriuos leido ir platino to meto Švietimo ministerijai pavaldžios institucijos. Kaip minėta, buvo raginama istorijos mokymą sieti su gyvenamąja vietove ir tuo tikslu pateikta įvairių pavyzdžių iš istorijos mokytojų darbo patirties.

Projektuojant tautinę mokyklą buvo numatyta, kad apie gyvenamąją vietovę bus mokoma pradinėje mokykloje. Anot istorijos mokymo tautinėje mokykloje koncepcijos kūrėjo A.Bumblausko, šioje pakopoje istorijos mokymo turinį apibūdinti galima labai trumpai: „tėviškė, per tėviškės „langą“ į Lietuvą“. Tačiau Antrosios Lietuvos Respublikos metais gyvenamosios vietovės istorijos mokymui iki šiol nebuvo skirta pakankamai dėmesio. Antai 1997 m. pasirodžiusioje Bendrosiose programose užsimenama, jog „istorijos pamokose nuolat derėtų susieti vietos, Lietuvos ir visuotinę istoriją“. 2003 m. patvirtintose programose teigiama, jog mokant istorijos reikėtų mokyti mokinius rinkti informaciją iš „vietos paminklų, muziejų eksponatų“, kad mokinio istorinis pažinimas nuolat „turėtų būti orientuotas ir į jo gyvenamąją aplinką“, taip pat kartojama nuostata apie tai, jog „nuolat derėtų susieti vietos, Lietuvos ir pasaulio istoriją“. Tačiau šios nuostatos bent kiek plačiau nėra apibūdinamos.

Po kelių diskusinių straipsnių ir apskritojo stalo diskusijų dėl gyvenamosios vietovės istorijos mokymo perspektyvų programų rengėjai į tai atsižvelgė ir 2007 m. paskelbtame Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos pagrindinio ugdymo bendrųjų programų projekte numatė penktos klasės mokiniams dėstyti temą „Gyvenamoji vietovė praeityje ir dabar“. Minėtas sprendimas yra neabejotinai sveikintinas žingsnis. Darytina prielaida, jog žemesniųjų klasių mokiniai pirmą kartą bus plačiau supažindinami su savo gyvenamosios vietovės istorine praeitimi.

Nepaisant susiklosčiusios situacijos, kai istorijos žinių perteikimas apie gyvenamąją vietovę buvo paliktas iš esmės pačių mokytojų nuožiūrai, nemaža istorijos mokytojų tai darė nuolat. Vieni mokytojai daugiau apie gyvenamosios vietovės praeitį užsimindavo per istorijos pamokas, aiškindami programoje numatytas temas, jas papildydavo faktais iš mokinių gyvenamosios aplinkos. Kiti rengė pažintines išvykas po savo miestą, gyvenvietę, aplinkinius kaimus ar rajoną – lankė archeologijos paminklus, apžiūrino šimtamečius dvarus ar kitus statinius, nulenkdavo galvas prie karo ar pokario kovose žuvusių Lietuvos gyventojų atminimui pastatytų paminklų. Išvykų dalyviai savo darbu ne kartą prisidėjo prie istorinių vietų sutvarkymo ar įamžinimo. Šiuo metu yra išleista nemaža knygų, kurios byloja apie mokinių atliktus tiriamojo pobūdžio darbus: pagarsinti artimųjų žmonių likimai okupacijos metais, išaiškinti žuvę pokario kovose ar žydus slėpę karo metais mūsų tautiečiai. Ir visa tai buvo daroma tik mokytojų entuziastų dėka. Tiesa, keliuose Lietuvos miestuose ir rajonuose (Panevėžyje, Šilalėje ir kt.) šis darbas buvo vykdomas labiau sistemingai,

kadangi buvo nuspręsta mokyti savo rajono istorijos.

Lietuvių liaudies išmintis byloja: lenk medį, kol jaunas. Vadovaudamiesi šia išmintimi turėtume siekti, jog mokiniai kaip galima išsamiau būtų supažindinami su „gyvąja istorija“, kuri juos supa. Kuo daugiau mokiniai žinos apie artimiausios aplinkos istorijos ir kultūros paminklus, apie iškiliausius vietas žmones ir jų darbus, kuo daugiau jie savo rankomis prisilies prie šeimos, mokyklos ar vietos muziejuje saugomų relikvijų, tuo daugiau jie supras jų vertę ir kad visa tai reikia saugoti, branginti. Tai, mūsų manymu, kaip tik yra svarbiausias pilietiškumo ugdymo veiksnys.

Dalyvaudami 2007 m. paskelbtame Pilietinio ir tautinio ugdymo programos konkurse, nusprendėme surinkti iš skir-

tingų Lietuvos regionų istorijos mokytojų patirtį, kaip propaguoti gyvenamosios vietovės istoriją bendrojo lavinimo mokykloje, ir ryžomės prisidėti prie minėtos patirties sklaidos. Viliuosi, kad šiame leidinyje pagarsinti mokytojų darbai paskatins kolegas mokytojus, kurie iki šiol į tai kreipė mažai dėmesio, susimąstyti ir galbūt ką nors panašaus nuveikti. Na o tuos, kurie šioje veiklos srityje yra įgiję vertingos patirties ir gali pateikti praktinio pobūdžio patarimų, raginame apie tai pasidalyti mintimis pedagoginėje spaudoje.

Doc. Benediktas ŠETKUS

Vilniaus pedagoginio universiteto
Istorijos didaktikos centro direktorius

Mokytojai – nepriklausomybės šaukliai ir gynėjai

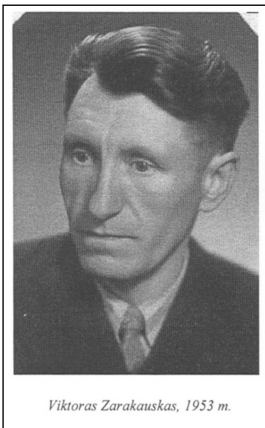
Gyvename laisvoje ir nepriklausomoje valstybėje. Kad Lietuva tokia taptų, daug žmonių turėjo paaukoti asmeninį laimę, o kai kurie ir savo gyvybę. Per istorijos ir lietuvių kalbos pamokas, skaitydami dokumentinę literatūrą mokiniai sužinojo, kad Pakruojo rajone atgimimo sąjūdžio metu labiausiai pasižymėjo šie žmonės: buvęs nepriklausomos Lietuvos karininkas Aleksandras Povilaitis, gydytojai Vida ir Povilas Karveliai, tremtiniai Danutė ir Vladas Janeliūnai, Elena Čepaitienė, A.Šeduikis, A.Nikontas, politinis kalnys Juozas Mieliūnas, D.Stancikas, Pakruojo „Atžalyno“ gimnazijos mokytojai E.Morkūnienė, Viktoras Zarakauskas, Antanas Laskauskas...

Taigi pabandysime pasigilinti į buvusių Pakruojo „Atžalyno“ gimnazijos (anksčiau Pakruojo vidurinė mokykla) mokytojų V.Zarakausko ir A.Laskausko gyvenimą, jų veiklą. Su šiais mokytojais mums dar teko laimėti drauge dirbti, deja, juos jau priglaudė Pakruojo žemelė. Daug sužinojome iš kitų mokytojų, artimųjų, kaimynų, įvairių dokumentų, archyvinės medžiagos.

VIKTORAS ZARAKAUSKAS

1988 m. lapkričio 27 d. mokytojo Viktoro Zarakausko iniciatyva įvyko Pakruojo „Tremtinio“ klubo steigiamasis susirinkimas. Susirinkimo pirmininku ir buvo išrinktas V.Zarakauskas, gimęs 1922 m. rugsėjo 21 d., pedagoginį darbą pradėjęs 1947 m., o nuo 1953 m. mokytojaves mūsų mokykloje. Mokytojas mirė 1993 m. sausio 15 d.

Per steigiamąjį susirinkimą V.Zarakauskas sakė: „Už jūsų išgyventas kančias, atimtą jaunystę, sveikatą, artimųjų netektį niekas negalės atlyginti. Tačiau vertiname gerą mūsų respublikos vyriausybės valią, visiems deportuotiems suteikusių reabilitacijos statusą, gražinantį juos pilnaverčiam gyvenimui“ (*Z.Buržaitė-Vėžie-*

Viktoras Zarakauskas, 1953 m.

né, Sugrižę gyventi ir kurti, 2003). Mokytojo sūnus Visvaldas Zarakauskas teigė, kad tėvelis „politika visą gyvenimą domėjosi. Jis nuolat mums teigė, kad ateis savas laikas. Visą laiką buvo Viltis. Pakruojo į bažnyčią nėjo, bet važiuodavo kitur. Tremtinys būtų buvęs ir jis, tačiau, kai vežė 1949 m. tėvus ir seserį, jis skubėjo į namus (Zarasų rajone, Antazavės valsč., Rapkiškių kaime). Pastebėjęs, kas vyksta namuose, suspėjo pasislėpti šiauduose. Sovietinės jėgos struktūros atstovai šakėmis badė šiaudus, ieškojo, bet, matyt, pats Dievas padėjo išlikti Lietuvoje. Vėliau turėjo slapsnytis, teko glaustis pas svetimus. Jo tėvas 1950 m. mirė Sibire, prie Bratsko HES, Stalino kolūky. Mama grįžo 1959 m.“ (*Iš mokytojo sūnaus Visvaldo atsiminimų, užrašytų 2004 m. gruodžio mėn.*)

Mokytoją pažinojusieji prisimena, kad jis buvo draugiškas, labai darbštus, mylėjo vaikus, mėgo keliauti, skaityti. Su mokiniais buvo pastatęs ne vieną spektaklį, pats kūrė dekoracijas. Mokytojas buvo labai tvarkingas, mylėjo gamtą, medžius, gėles. Beje, ir dabar dar prie mokytojo namų tebeauga jo sodintos rožės, dekoratyviniai krūmeliai, vaismedžiai. „Ištekėjusi uošvių (mokytojų G. ir V.Zarakauskų) sodyboje radau daug įvairių gėlių, ypač rožių. Man būdavo labai smagu į jas žiūrėti pro langą ir tiesiog džiaugtis. Uošvis nepaprastai mylėjo gėles, tvarką, grožį. Dabar mes gyvename šioje sodyboje. Gal kiek ją ir pakeitėme, bet daug ką palikome – tegu mena šiltas mokytojų rankas.“ (*„Prie neišsenkančio grožio versmės“, Litera. 2004, p. 47. G.Zarakauskienė – mokytojo V.Zarakausko marti, taip pat mokytoja*)

V.Zarakauskas nuveikė daug: jo dėka pastatyta nemaža paminklų už nepriklausomybę kovojusiems atminti, pasirūpinta, kad būtų pagerbti tie, kurių palaikai guli po dabartinės „Atžalyno“ gimnazijos pamatais. Mūsų mokyklos vietoje kažkada buvusios žyvrduobės, kuriose KGB buvo sušaudyti partizanai. Kai buvo statoma mokykla, mokytojas V.Zarakauskas surinko žuvusiųjų kaulus, sudėjo juos į maišą ir palaidojo po mokyklos pamatais. Jo iniciatyva Pakruojo „Atžalyno“ gimnazijos sode buvo pastatytas paminklas žuvusiems partizanams atminti. Dabar čia žydi gėlės, dega žvakutės.

Mokytojo V.Zarakausko iniciatyva 1989 m. birželio 14 d.

Pakruojo Jono Krikštytojo bažnyčios šventoriuje buvo pastatytas paminklas atminti tremtiniams, palikusiems šį pasaulį svetimoje žemėje. Mokytojo V.Zarakauskio ir „Tremtinio“ klubo aktyvistų rūpesčiu prie kelio Pakruojis–Petrašiūnai atstatytas paminklas Linkuvos gimnazistų Igno Grigaliūno ir Alekso Nainio, kuriuos nužudė komunistai, atminimui. Mums atrodo, kad V.Zarakauskas daugiau galvodavo apie kitus, o ne apie save. Mokytojas V.Rutkauskas prisimena 1991-ųjų sausio įvykius Vilniuje, „...kai parlamento gynėjai jau žinojo apie pirmąsias aukas prie Televizijos bokšto, šalia stovėjęs mokytojas V. Zarakauskas paklausė: „Vladai, ar tu nebijai?“ („*Auksinė varpa*“, 2005 01 12). Nors mokytojas buvo ten, kur bet kurią akimirką galėjo rusų tankai traiškyti beginklius žmones, jis kai tik galėjo paskambino į namus ir pasakė: „Aš gyvas ir sveikas“, – prisimena sūnus V. Zarakauskas. Iš šių pavyzdžių nesunku suvokti, kad tai buvo žmogus, labai mylintis savo šeimą, artimus žmones, stengėsi neįskaudinti jų, nenorėjo, kad dėl jo jaudintųsi.

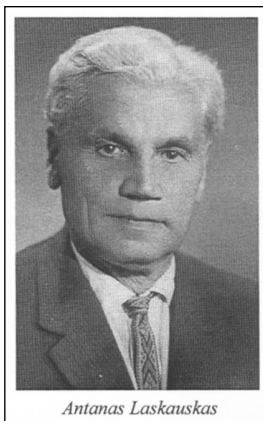
Net ir sunkiai sirgdamas mokytojas V.Zarakauskas aktyviai dalyvavo „Tremtinio“ klubo veikloje. Ėjo, dirbo tiek, kiek pajėgė.

Mokytojo V.Zarakauskio visapusiškai skatinamo ir palaikomo tremtinio, politinio kalinio J.Mieliaus iniciatyva 1990 m. liepos mėnesį buvo atidengtas paminklas Tremtinių kaime (šis kaimas kadaise buvo įsikūręs netoli Mikniūnų kaimo). Paminkle iškalti žodžiai: „Šioje vietoje 1922 metais įsikūrė Tremtinių kaimas. Melioracija kaimą pradėjo griauti 1968 metais. Paskutinė sodyba išnyko 1982 m.“

„V.Zarakauskas svajoto surinkti duomenis apie visus Pakruojo rajono tremtinius, politinius kalinius, rezistentus ir jų pagalbininkus. Kiekvieną susitikęs kalbino rašyti prisiminimus. Ne vienas jo vadovavimo „Tremtinio“ klubui laikotarpiu atsiliepė į pirmininko raginimus. Rajoninėje spaudoje pasirodė Danos Janeliūnienės, Juozo Mieliaus, Zinaidos Monkevičienės, Agutės Skikienės, A.Mozūraitės, Petro Bikelio, Leokadijos ir Stasio Narušaičių, Elenos Povilaitienės ir kitų tremtinių bei politinių kalinių prisiminimai. Jie buvo kaupiami sąjungos archyve. V.Zarakauskas padėjo tremtiniams gauti reabilitacijos pažymą, teikė juridines konsultacijas, dalyvavo sąjūdžio veikloje – visų darbų ir neišvardinsi“. (*Z.Buržaitė-Vėžienė, Sugrįžę gyventi ir kurti*, 2003). Labai skaudu, kad mokytojui susirgus archyvas nebuvo išsaugotas. Dabar reikia mums stengtis surinkti ir išsaugoti tai, ką dar įmanoma, ko nepasiglemžė laikas.

ANTANAS LASKAUSKAS

Mokytojo A.Laskauskio gimimo data sutampa su Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo data. A.Laskauskas gimė pasiturinčio ūkininko šeimoje. Mokytojas niekada nepripažino Lietuvos okupacijos, skatino tai daryti ir savo mokinius. Žinoma, tokiais priespaudos laikais pavojinga buvo priešintis. 1945 m. spalio 10 d. A.Laskauskas buvo išstremtas. G.Žeimienė straipsnyje „Išsaugota trispalvė“ („*Auksinė varpa*“, 1990 02 15, Nr.19) rašė: „Atėjo lemtingieji 1940-ieji. Antanas Laskauskas nepripažino Lietuvos okupacijos. (...) Tas pasipriešinimas išsiliejo išorėn 1940 metų rugpjūty Kaune vykusio mokytojų suvažiavimo metu, kai A.Laskauskas sykiu su dešimčia tūkstančių dalyvių užgiedojo Lietuvos himną. Grei-

Antanas Laskauskas

tai mokytojas buvo pašalintas iš darbo. Tuo pasirūpino geras jo pažįstamas Kastas Kličius, žinojęs A.Laskauskio mintis ir nusiteikimą prieš naująją valdžią. K.Kličius tuomet jau buvo saugumo darbuotojas; jis ir nusiuntė Vilniaus mokyklų inspekcijai raštą, kuriuo reikalavo mokytoją atleisti“. Bėgo nerimo pilni metai... Mokytojas nuolat jautė, kad kažkam „rūpi“, kad kažkas nuolat „stebi“. Vėl buvo vasaris, vėl 16-ąją traukė Lietuvos himną drauge su savo studentais, bendradarbiais Panevėžyje. Taigi 1945 m. rugsėjo 10-osios naktį mokytojo nuomojamame bute buvo padaryta krata, paimti užrašai, švarko kišenėj rado iš Amerikos parašytą mergaitės laišką. Laiške mergina teiravosi, „ar gyvas, ar sveikas, kaip gyvenai?“ Tiesa, mergina laišką siuntė į A.Laskauskio tėviškę Ukmergės apskrityje, o tėvai jam persiuntė į Panevėžį įdėję į kitą voką. Nakties svečiams ir reikėjo to voko, jų manymu, ten buvę „kažkas“ reikšminga.

Konспекtai ir merginos laiškas iš JAV buvo „įkalčiai“ prieš mokytoją. Tą naktį mokytojas buvo suimtas ir tardomas. A.Laskauskas pateko į Pečioros Šiaurės Dvinos lagerį. Į lagerį atvežė neteistus žmones, tačiau ten jų „bylas“ bandė pritempti iki teismo. Mokytoją kaip ir kitus dažnai tardydavo, uždarydavo į karcerį, reikalavo prisipažinti nesamas kaltes. „A.Laskauskui bandė pritaikyti garsiojo 58 straipsnio 1 A punktą – tėvynės išdavimą, už kurį grėsė sušaudymas arba 25 metai (...) galų gale 10 punktą – propaganda ir agitacija prieš tarybų valdžią. Tardymo metu kaip įkaltis buvo naudojamos mokytojo pamokų santraukos“. (*G.Žeimienė, „Išsaugota trispalvė“, Auksinė varpa, 1990 02 15*). Mokytojas savo išgyvenimus tremtyje palygina su A.Solženyčio „Viena Ivano Denisovičiaus diena“. „Aš pergyvenau tą, ką pergyveno šios knygos herojus, aš jaučiau tą patį, ką ir jis“, – teigė A.Laskauskas.

Tremtiniai, mūsų nuomone, žmonės, labiausiai kentėję nuo komunizmo, kaip nusikaltėliai išvežti į tolimus kraštus, vienaip ar kitaip nusikaltę valdžiai, o iš tiesų, kai pasigilini į tokias „kaltes“, kokiomis buvo kaltinamas mokytojas, įsitikini, kad jų kaltės – laužtos iš piršto. Be abejo, ir mokytojas A.Laskauskas, ir daugybė kitų nekaltų lietuvių su kartėliu atsimena šią skaudžią savo gyvenimo atkarpa.

Skaitydami straipsnius apie A.Laskauską, prisimindami mokytojo pasakojimus (daug metų drauge dirbome) nemažai sužinojome apie tremtinių gyvenimą. Kalėjimuose ir tremtyje nebuvo nei švaros, nei sotaus maisto. Žmonės buvo kaltinami tuo, ko nė sapnuose neregėjo, dauguma fiziškai ir dvasiškai luošinami, turėjo dirbti sunkiausius darbus. Daug iškentėjęs A.Laskauskas grįžo Lietuvon. Jis tęsė mokytojo darbą, tik kitoje vietoje – Linkuvoje. Vėliau persikėlė į Pakruojo vidurinę mokyklą. Čia dirbo net 26 metus. Mokyklai, mokytojams, ypač mokiniams didelė garbė ir laimė, kad čia dėstė biologiją A.Laskauskas. Jo darbo stažas ištisus stublinantis – net 57 mokytojavimo metai, neskaičiuojant tų, kai dar išėjęs į pensiją pavaduodavo neakivaizdinės vidurinės mokyklos mokytojus, tad jo darbo stažas – net 60 metų. Dar vienas unikalus dalykas. Mokytojas A.Laskauskas išsaugojo anų laikų Lietuvos trispalvę vėliavą. Ją mokytojas išsaugojo nė kiek neabejodamas ir šventai tikėdamas, kad Lietuva vėl bus laisva. Ir įvyko stebuklas – ištisus dešimtmečius slėpta ir su begaline meile išsaugota vėliava suplevėsavo pirmojo Sąjūdžio mitingo metu Pakruojuje. Tą pačią, mokytojo išsaugotą Trispalvę, kai vyko pirmasis Sąjūdžio suvažiavimas, matė šimtai mūsų mokyklos mokinių ir mokytojų, ji plaikstėsi prie mūsų mokyklos. Nors ir išblukusi, nors truputį ir skylėta, bet išsaugota per pačius sunkiausius Lietuvai metus. Mokytojas A.Laskauskas buvo eruditas, inteligentiškas, draugiškas, be galo mylintis savo mokinius, šeimą, puikus pedagogas, nuoširdžiai gerbė kitus ir pats buvo gerbiamas. Jo bendradarbis moky-

tojas V.Rutkauskas 1993 m. apie A.Laskauską rašė: „Žmogaus gyvenimo kelias eina per nesutaikomų prieštaravimų grumtynes, dramatinę įtampą ir kančias. Tik šitokiame žaidime ir išlydomos žmogaus vertybės. Jūs, mokytojau, pasodinot sodą, kuris išaugo, sužydėjo ir šiandien duoda gražius vaisius. Ačiū“.

Pats mokytojas apie savo ilgą pedagoginio darbo kelią, apie darbą su mokiniais biografijoje išeidamas į pensiją rašė: „Mylėjau mokinius. Mokiau juos mylėti Tėvynę, skaisčią saulę, giedrą dangų, tyrą vandenį, gyvūnus, augalus, gerbti žmogų, o pats už tuos 26 metus gavau 12 rublių prie pensijos.“ Šiais mokytojo žodžiais pasakyta, rodos, viskas.

Didžiuojamės, kad su V.Zarakausku ir A.Laskausku daugelį metų buvome bendradarbiai, bendraminčiai. Su pa-

garba tarkime vardus žmonių, tiek daug nuveikusių mūsų Tėvynės labui. Didžiuojamės, kad mūsų mokyklos sode, kurį sodino mokytojas A.Laskauskas ir šiandien žydi obelys, kasmet šakos svyra nuo gausaus jų derliaus, rymo mokytojo V.Zarakausko rūpesčiu pastatytas paminklas kritusiems nuo klastingos budelių rankos, kad ir ankstyvą pavasarį žydint obelims, ir vėlyvą rudenėlį lapams krentant klega gimnazistai...

Joana SKIRMANTIENĖ

*Pakruojo „Atžalyno“ g-jos
lietuvių kalbos mokytoja metodininkė
Vidutis SKIRMANTAS
Istorijos mokytojas ekspertas*

Integruoto gyvenamosios vietovės istorijos mokymo organizavimas

Džiaugiamės, kad naujose Bendrosiose programose gyvenamosios vietovės istorijai skiriamas didesnis dėmesys. Rengdami rajono istorijos mokytojų metodinio būrelio metų veiklos planą aptariame, suplanuojame ir gyvenamosios vietovės istorijos temų integravimą į ugdymo procesą (pamokinę ir papildomojo ugdymo veiklą, bendrą veiklą rajono mastu).

Konkursas „**Kelionė į Lietuvos praeitį**“. Kviečiami dalyvauti V–IX kl. mokiniai. Mokyklos komandą sudaro 5 atstovai. Konkurse mokinių komandos atlieka tam tikras užduotis: prisistato (emblema ir apranga turi atspindėti kurį nors Lietuvos istorijos laikotarpį); žaidžia žaidimą „Pabirusios raidės“ (sueda ir perskaito su Nepriklausomybės kovomis susijusių istorinių asmenybių vardus, sukilimų datas ir kt.); sprendžia kryžiažodį; atsako į klausimus iš Lietuvos nepriklausomybės (1990–2007 m.) istorijos. Mokiniai gauna klausimų ir iš Panevėžio rajono istorijos bei dabarties. Kita konkurso dalis – „Gyvoji istorija“. Mokiniai turi padainuoti krašto lopšinę, vaikų žaidinimą, pristatyti senovinį žaislą. Į konkursą įtraukiami oro spėjimai, užduotys apie krašto liaudies mediciną, vaistažoles, gėrimus, elgesį, maistą, burtus, prietarus; reikia parengti ir pristatyti lankstuką apie žymų krašto žmogų ir kt. užduotys.

Geriausi konkurso darbai pristatomi rajono jaunųjų mokslininkų konferencijoje.

Konferencija „**Panevėžio krašto vaikų rašytojai**“. O jų tikrai daug: Matas Grigonis, Jonas Galvočius-Gerutis, Jonas Šukys, Valerija Valsiūnienė, Ramutė Skučaitė, Aldona Didžiulytė-Kazanavičienė, Jadvyga Juškytė, Petras Tarasienka, Nijolė Jankutė-Užubalienė, Janina Markevičiūtė-Narutavičienė (Pakštienė), Bronė Buivydaitė, Petras Babickas, Vanda Tamošiūnaitė-Frankienė, Motiejus Lukšys, Zenius Jurgelaitis, Jeronimas Laucius ir kt. Konferencijoje buvo perskaityti 26 mokinių parengti pranešimai, jie buvo iliustruoti įvairiomis interpretacijomis (vaidinimais, dainomis, deklamavimu ir kt.).

Konferencijoje „**Panevėžio krašto tautosaka ir tautosakininkai**“ dalyvavo Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslininkė Bronė Stundžienė, Panevėžio rajono Mie-

žiškių kultūros centro etnografinis ansamblis. Pristatyta individuali ugdymo programa „Panevėžio krašto tautosaka ir tautosakininkai“. Parengta ir perskaityta 18 pranešimų apie tautosakininkus Nikodemą Bauką-Venckavičių, Adolfą Sabaliauską-Žalią Rūtą, Stasį Paliulį, Augustą Robertą Niemį, Juozą Balčikonį, Jurgį Elisoną, Gabrielę Petkevičaitę-Bitę, Joną Palukaitį, Jurgį Lebedį, Aleksandrą Vanagą, Povilą Zuloną, Alfonsą Gašką, Eugeniją Urboną, Vitaliją Vasiliauskaitę.

Medžiagos rinktinė „**Panevėžio rajono archeologijos paminklai**“. Mokyklų mokytojai kartu su mokiniais aplankė visus rajono archeologijos paminklus: Nauraišių mitologinius akmenis, Gailiūnų, Gilbonių ir Rimiškių pilkapius, Raguvos-Pakritižio, Pajuosčių, Likpetrių, Rimiškių bei Gilbonių senkapius, Giniūnų kapines, juos nufotografavo. Bendradarbiaudami su Panevėžio kraštotyros muziejumi mokiniai surinko spausdintą medžiagą apie šiuos paminklus. Sudarytas aplankas, kurį numatoma kopijuoti ir pateikti visoms rajono švietimo įstaigoms naudoti ugdymo procese.

Projektas „**Holokaustas mokykloje: mokymasis ir mokymas Panevėžio rajone**“. Šį projektą įgyvendino Tolerancijos ugdymo centras prie Panevėžio rajono Pedagogų švietimo centro. Bendradarbiaujama su Panevėžio kraštotyros muziejumi, Panevėžio rajono mokyklų muziejais, Panevėžio žydų bendruomene. Parengta edukacinė programa „Žydų žudynių vietos Panevėžio rajone“, suorganizuota pažintinė ekskursija rajono mokyklų mokytojams ir mokiniams. Iš mokinių atsiliepimų po šios ekskursijos: „Buvo labai įdomu sužinoti apie žydų gyvenimą ir labai keista, kad viskas vyko taip arti mūsų dabartinių namų“, „Ši ekskursija buvo naudinga, nes daug sužinojau“, „Tai buvo kaip dar viena istorijos pamoka“, „Galėjau dar labiau pažinti savo kraštą“... Parengtas ir išspausdintas lankstukas „Holokaustas Panevėžio rajone“, kompaktinė plokštelė su fotografijomis padovanota kiekvienai rajono mokyklai.

Birutė GOBERIENĖ

*Panevėžio rajono savivaldybės administracijos
Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vyriausioji specialistė*

Gimtojo krašto pažinimo ir šeimos (giminės) istorijos dėstymas mokykloje

Lietuvos švietimo reformos teoriniai pagrindai, valstybiniai dokumentai remiasi tautinio tapatumo išsaugojimo ir stiprinimo idėjomis. Mokyklos paskirtis – ugdyti jaunosios kartos patriotiškumą, demokratinio gyvenimo įgūdžius, puoselėti tautos tradicijas ir gebėjimą jas perimti, diegti tautinį ir pilietinį sąmoningumą.

Vaikas savąją tapatybę pirmiausia pradeda suvokti geriausiai pažįstamoje aplinkoje, t.y. šeimoje. Vėliau per gimtąją kalbą, giminės istorijos, miesto istorijos, krašto kultūros pažinimą, suvokia tautinį tapatumą, jį sieja su Tėvyne.

Etninės kultūros ugdymo turinį tikslinga perteikti laikantis koncentriškumo principo, mokant gimtojo krašto istorijos temų ne vieną kartą grįžti prie jų vis gilinant ir plečiant turinį „nuo artimo prie tolumo, nuo gimtųjų namų slenksčio Lietuvos istorijos suvokimo ir tautinio tapatumo išsaugojimo link“. Tik tokie lietuviai bus įdomūs Europos Sąjungos bendrijai, tik taip nevyks staigus nutautėjimas, tik taip jauni žmonės jaus atsakomybę už savo tautos ir valstybės ateitį.

1994 m. Panevėžio „Nevėžio“ vidurinėje mokykloje ir Juozo Balčikonio gimnazijoje penktokams buvo pradėtas dėstyti eksperimentinis kursas „Gimtojo krašto pažinimas“. 1997 m. Panevėžyje buvo išleista mokymo priemonė – R. Inkračenės, D. Šulcienės „Gimtojo krašto pažinimas“.

Padirbėjus keletą metų, kilo naujų minčių, idėjų. Dabar daugelis žmonių nori atsekti savo protėvių šaknis, nustatyti savo bajorišką kilmę. Vieniems tai tik laikinas susižavėjimas, kitiems – didelis noras pažinti savo giminės istoriją, teikiantis pažinimo džiaugsmo sužinant naujų šeimos gyvenimo faktų, išsiaiškinant platesnį giminaičių būrį. Taip gimė mintis parengti „Šeimos (giminės) istorijos“ programą. Šiuo metu kursas dėstomas kaip pasirenkamasis dalykas arba kaip papildomojo ugdymo dalis. Atskiras temas galima integruoti į istorijos kursą arba rengti kūrybinius-projektinius darbus.

Mokytojai stengiasi mokinius supažindinti su gimtojo krašto istorija, jo kultūra, gamtine ir geografinė aplinka, gimtinės žmonėmis ir jų vertingais darbais, bet „Gimtojo krašto pažinimo“ kursas suteikia tam daug didesnes galimybes. Ugdymo procese vaiko patirtis gilinama, plečiama, koreguojama. Mokytojas geriau pažįsta mokinius, nes jie gali plačiau atsiskleisti, turi daugiau galimybių kurti. Štai keletas pamokų tipų pavyzdžių.

Savarankiška mokinių veikla. Rugsėjo 7-oji – Panevėžio miesto gimtadienis. Pirmosios pamokos skirtos šiai šventei. Penktokai piešia atvirukus, rašo sveikinimus savo miestui. Jie sužino tikslią miesto įkūrimo datą (1503 m. rugsėjo 7 d.) ir kodėl mieste stovi paminklas kunigaikščiui Aleksandrui. Mokiniai skaito sveikinimus miestui ir prisistato patys. Į dalykinę sistemą atėjusiems penktokams pirma pažintis su mokytoja ir mokytojos pažintis su mokiniais, jų gebėjimų įvertinimas yra labai svarbu. Atvirukai kabinami matomiausioje kabineto vietoje ant virvelės spalvingais skalbinių segtukais. Pasigrožėti, perskaityti draugų įrašus jie gali visą savaitę per pertraukas.

Atvira pamoka. Ypatingas dėmesys kurse skiriamas Upytės žemės istorijai. Labiausia įsimintina pamoka penktokams – apie Upytės bajorą Čičinską. Jie mokomi istorinę

tiesą atskirti nuo kūrybos, sužino, kad šaltiniai apie praeitį yra nelygiaverčiai. Vaikai mokosi legendų apie Čičinską, bando įsijausti į to laikotarpio bajorų gyvenimą ir veiklą (persirengia bajorais), o maloniausia būna paragauti Čičinsko kepsnio (pačių gaminto pagal knygelėje esantį receptą). Kiek džiaugsmo ir rūpesčių rūpestėlių suteikia ši pamoka. Kaip išlaukti pamokos su atsineštomis gėrybėmis, kaip maistą išlaikyti šiltą ir kaip suspėti pasipuošti bajoru. Pamoką galima vesti kaip atvirą ir pasikviesti tėvelius. Smagu vaikams, puiki galimybė mokytojams pabendrauti su tėvais netradicinėje aplinkoje.

Susitikimas su istorinių įvykių liudininkais. Į pamoką apie Lietuvos persitvarkymo sąjūdį ir nepriklausomybės atkūrimą kviečiami buvę Sąjūdžio nariai, Nepriklausomybės akto signatarai, žmonės, dalyvavę Baltijos kelyje ar buvę Vilniuje per tragiškuosius Sausio 13-osios įvykius. Jų pasakojimai skatina smalsumą, norą rasti atsakymą į klausimą, kodėl lietuviai taip troško laisvės. Mokiniai skatinami namuose užrašyti tėvelių, senelių prisiminimus apie 1989–1991 m. įvykius.

Pamoka muziejuje. Muziejus tai vieta, kur mokiniai gali susipažinti su autentiškais įvairių laikotarpių istorijos šaltiniais. Su mokiniais galima lankytis miesto kraštotyros muziejuje ar jo filialuose. Labai patogu užsisakyti muziejaus darbuotojų paruoštas edukacines programas.

Tai tik maža dalis galimybių, kurias suteikia „Gimtojo krašto pažinimo“ kurso dėstymas. Nors yra ir problemų. Mokiniais, pakeitusiems mokymo įstaigą mokslo metų eigoje, atsiranda trimestro (pusmečio) įvertinimo problema. Kursą dėstant per papildomojo ugdymo valandėlę, tik nedidelė dalis susipažįsta su miesto istorija, o norėję, kad tai žinotų visi mokiniai. Per ekskursiją muziejuje iškyla laiko problema – tam neužtenka vienos valandos. Be to, ne visi vaikai išgali susimokėti už ekskursiją.

Neturint modulio ar kito papildomojo ugdymo užsiėmimo, galima gimtojo krašto istoriją arba giminės (šeimos) istoriją nagrinėti integruojant atskiras temas į istorijos kursą. Vyresnėse klasėse, šiek tiek pakoregavus programas, ypač sėkmingai tai galima daryti su mokiniais, pasirinkusiais bendrąją istorijos kursą. Egzamino programa neapriboja mokymo turinio, o artimos ir pažįstamos aplinkos istorijos studijos sudaro puikias sąlygas sudominti mokinius, sužadinti jų norą tirti, ieškoti, atrasti. Juk kiekviename mieste, gyvenvietėje yra objektų, menančių svarbius Lietuvos istorijos įvykius, gyveno ar gyvena žinomų, įdomių žmonių, galinčių savo atsiminimais sudominti mokinius, pajvairinti tradicinę pamoką. Pavyzdžiui, XI kl. mokiniai pasirinkę bendrąją istorijos kursą visą rugsėjo mėnesį būna tyrėjais, istorikais. Jie domisi savo šeimos, giminės praeitimi, rašo giminės istoriją, piešia arba grafiškai vaizduoja genealoginį medį. Kai kas pirmą kartą sužino savo močiutės mergautinę pavardę, suranda savo tolimus giminaičius toje pačioje klasėje. Vėliau pagal mokytojo duotą planą vienuoliktokai rašo savo gatvės istoriją. Jie turi išsiaiškinti gatvės pavadinimo kilmę, jos amžių, svarbiausius gatvėje esančius objektus. Dar vėliau jie susipažįsta su mokyklos istorija. Su miesto istorija mokiniai supažindinami chronologiškai mokydami Lietuvos istorijos. Žinoma, ne visiems pasiseka

darbus atlikti labai gerai, tačiau tiems, kas tuo susidomi, galima pasiūlyti daryti kūrybinius-projektinius darbus. Jie gali būti trumpalaikiai ir ilgalaikiai. Juozo Balčikonio gimnazijoje 1 (IX) ir 3 (XI) kl. mokiniai kūrybinį-projektinį darbą renkasi vietoj vidinio egzamino. Mokytojas kartą per mėnesį konsultuoja, pataria, padeda atsirinkti medžiagą. Temos gali būti labai įvairios: „Giminės istorija“ (parašomos labai rimtos studijos), giminaičio, šeimos nario (tremtinio, partizano ar šiaip įdomaus žmogaus) gyvenimo istorija. Darbuose būna ne tik sausa faktologija; įdedami pažįstamų atsiminimai, įvairių dokumentų kopijos, nuotraukos. Tie, kas domisi miesto praeitimi, rašo darbus apie savo miestą, pvz.: „Mano gatvė“, „Miesto įmonės“, „Panevėžio kavinės“, „Miesto maldos namai“, „Miesto mokyklos“. Parašoma daugybė darbų apie garsius žmones.

Kūrybinių-projektinių darbų nauda neabejotina. Pirma, jei mokiniai gilinasi į giminės istoriją, jie padaro didelį ir naudingą darbą sau, savo šeimai. Antra, mokiniai domisi praeitimi, pagilina savo istorines žinias. Trečia, jie mokosi rinkti ir apdoroti informaciją, pateikti ją pagal visus raštvėdybos reikalavimus, taip ruošdamiesi studijoms aukštesios mokyklose.

Taigi „Gimtojo krašto pažinimo“ kursas suteikia žinių apie krašto istorinę aplinką – gimtinę priešistoriniais laikais, mies-

to raidos etapus, krašto šviesuolius, mokyklą, mikrorajoną. Toks kursas ugdo meilę artimui, padeda suvokti tautinį tapatumą. Gimtojo krašto pažinimą ar giminės (šeimos) istoriją galima dėstyti įvairiose klasėse. Tereikia pagal mokinių amžių pasirinkti tinkamus darbo metodus ir būdus. Mūsų siūlomus kursus galima dėstyti kaip modulinį, papildomojo ugdymo užsiėmimą arba atliekant projektinius darbus.

Jeigu tam nėra galimybių, paprasčiausias būdas – atskirus gyvenamosios vietovės istorijos fragmentus integruoti į Lietuvos istorijos studijas.

„Gimtojo krašto ir regiono istorija turi būti įžanga į rimtas istorijos studijas. (...) Studijuodamas vietos istoriją moksleivis gali remtis savo patirtimi bei pavyzdžiais iš artimiausios aplinkos. Taip mokinys lengvai perpranta pagrindinius istorijos mokymosi metodus, ugdo istorinę savimone“ („Bešališkai ir be prietarų“. *Europos Tarybos pasiūlymai istorijos mokymui*. ET informacijos ir dokumentacijos centras. Vilnius, 1995, 55 p.)

Danutė ŠULCIENĖ

*Panevėžio Juozo Balčikonio g-jos
istorijos mokytoja metodininkė*

Rita INKRATIENĖ

*Panevėžio „Nevėžio“ pagr. m-klos
istorijos mokytoja metodininkė*

Projektiniai darbai per pilietiškumo ugdymo pamokas

Pasaulyje vyksta globalizacijos, integracijos procesai. XXI a. mokiniai užaugę turėtų kurti tauresnę, patvaresnę pilietinę visuomenę, kuri ne smurtiniu keliu gebėtų spręsti konfliktus. Rengdami projektus mokiniai išmoka drauge ieškoti sprendimų, padėti vieni kitiems. Imtis projektų yra gerai dar ir todėl, kad tie, kurie juos rengia ir vykdo, pirmiausia ir tobulėja. O visų svarbiausia – projektinė veikla priartina mokinius prie bendruomenės, kurioje jie gyvena ir mokosi. Moko ne abejingai elgtis kilus problemai, o pilietiškai ją spręsti.

Jau kelinti metai po keletą istorijos, pilietiškumo pagrindų pamokų skiriu projektiniams darbams. Mokiniai labai noriai dirba tokiose pamokose.

KONKREČIAI PROBLEMAI – KONKRETUS SPRENDIMAS

Problemos iškėlimas. Tam skiriu vieną pamoką. Aptariame, kokias pastebime savo bendruomenės problemas, surašome jas lentoje. Tada klasė pasiskirsto į grupes. Šios gauna užduotį išsamiau išnagrinėti po vieną kurią nors sritį (sveikatingumo, švietimo, jaunimo, ekologijos, socialinės atskirties, žmogaus teisių, kultūrinio paveldo ir pan.). Išanalizavę ir aptarę tam tikros srities problemas, kiekvienos grupės atstovai įvardija po vieną pačią svarbiausią. Jos užrašomos lentoje. Po to, kai svarbiausios kiekvienos srities problemos suformuluotos ir surašytos, balsuodami išsirenkame vieną, kurią tuosyk imsime spręsti.

Kitą pamoką vėl pasidalijame į grupes, kurios rinks informaciją apie tiriamą problemą bei tai, kaip bendruomenė

siūlo ją spręsti. Grupės sudarau pagal mokinių pomėgius, kas kuo labiausiai linkęs užsiimti ar domėtis (žiniasklaida, valdžios veikla, visuomenės nuotakomis, laiškų rašymu, apklausų organizavimu, agitacija ir pan.).

Medžiagos rinkimas. Tam skiriu ne mažiau kaip tris pamokas ir tiek pat popamokinės veiklos valandų. Mokiniai įvairiausiais būdais (laiškais, telefonų skambučiais, internetu, tiesioginiais susitikimais su valdžios atstovais ir suinteresuotais asmenimis, analizuodami televizijos, radijo laidas ir pan.) renka informaciją. Mokytojo vaidmuo šiame etape – padėti mokiniams susidaryti klausimynus, pamokyti mandagiai kreiptis į prelegentus telefonu ar laišku, padėti susirasti reikiamus adresus, organizuoti keliones, reikalui esant, padėti susitarti dėl susitikimo, tvarkyti surinktą informaciją.

Informacijos aptarimas ir tolesnių veiksmų plano sudarymas užima dvi pamokas. Numatome konkrečius uždavinius, galimus problemos sprendimo būdus, išanalizuojame sprendimo kelių privalumus ir trūkumus, apsvairstome, kaip įtikinti valdžią priimti pasiūlymus ir imtis problemų šalinimo.

Dokumentų sutvarkymas ir informacinio stendo paruošimas – priešpaskutinis etapas. Svarbiausi stendo apiforminimo kriterijai: vaizdumas, teisėtumas ir praktiškumas. Stendas susideda iš keturių dalių: problemos aktualumo masto, problemos aktualumo bendruomenėje, galimų problemos sprendimo kelių, galimos paramos problemai spręsti. Šiam darbui užtenka dviejų pamokų, kadangi visa galima medžiaga surinkta jau ankstesniame etape, – lieka ją suklasifikuoti: dalį sudėti į stendus, dalį – į aplanką. Sten-

dai iliustruojami nuotraukomis, statistinėmis lentelėmis, įdomesniais pasisakymais, teisiniais aktais, piešiniais, karikatūromis...

Projekto pristatymas visuomenei – atsakingas etapas. Jį vykdome po pamokų. Į pristatymą pakviečiame (parengiame informacinius kvietimus ir juos išplatiname) valdžios, mokyklos atstovus, mokinius, gyvenvietės žmones, žurnalistus, projekto rėmėjus, suinteresuotus asmenis ir pan. Mokiniai pristato standus ir kitus surinktus dokumentus, suteikia žodį projekto rėmėjams, valdžios atstovams, kitiems. Rėmėjai patvirtina raštu duotus pažadus, prisiima konkrečius įsipareigojimus ir projektas pradedamas vykdyti. Surengiame dalyviams ir nedidelį koncertėlį aktualia tema. Projekto pristatymas tampa tikra švente bendruomenei, o tokia jo reklama valdžios atstovus priverčia imtis problemos sprendimo neatidėliojant.

Jau kelinti metai panašią projektų rengimo metodiką bendruomenių problemoms spręsti naudoja ir kitos rajono mokyklos. Kiekvienų metų balandžio mėnesį tapo tradicija organizuoti rajoninį renginį projektų pristatymui ir aptarimui, į jį yra kviečiami rajono seniūnai, meras.

NETURĖTUME VERSTI GYVENTI KAIP MES

Šitaip dirbant kai kurias Noriūnų bendruomenės problemas mums jau pavyko išspręsti, pavyzdžiui, jaunimo laisvalaikio organizavimo, bendruomenės sveikatingumo, naminių gyvūnėlių laikymo ir pan.

Manau, jog kartu su mokiniais rengdama projektus mokau juos to, kas visiems yra labai reikšminga. Gyvename naujame pasaulyje, technologijų, informacijos, žinių visuomenės. Tad ir mokinius privalome rengti būtent tokiai – pilietinei – visuomenei. Mano karta neturėtų versti jaunimo laikytis mūsų gyvenimo būdo. Projektų rengimo pamokos išmoko analizuoti konkrečią situaciją, įstatymus, bendrauti su visuomene ir į ją integruotis, nebūti pasyviais problemų stebėtojais, pratintis jas spręsti čia ir dabar, nebėgti į užsienį jas palikus čia. Padeda bendrauti ir bendradarbiauti ir taip įveikti vienišumo ir atskirties problemas. Praktiškai įgyvendinamų, net nereikalaujančių didelių investicijų, problemų sprendimas keičia mokinių elgesį, jų mąstymą. Jie išmoka racionaliau pasiskirstyti laiką, prisiimti daugiau atsakomybės, gali geriau pažinti save ir aplinką, pajusti žinių ir gebėjimų vertę, įprasminti save konkrečioje veikloje. Taip jaunuoliai mokosi sąmoningai išnaudoti pasirinkimo

laisvę, įgyja patirties, kuri jiems pravers sąmoningiau renkantis profesinę veiklą. Projektų rengimo pamokose keičiasi ir mokytojo statusas: čia jis – patarėjas ir konsultantas. Sprendimus ir išeitį randa patys mokiniai.

Projektus galima rengti ir per popamokinę veiklą. Dažnai tai darau dirbdama su kraštotyros būreliu. Metodą galima supaprastinti, pavyzdžiui, iki duomenų rinkimo anketomis, individualių užduočių ir t.t. Atsiskaitymo būdai gali būti irgi įvairūs: viktorinos, mugės, linksmųjų-išradingųjų vakarai, žinių, idėjų bankai, minėjimai, šventės. Eilinę pamoką galima išplėtoti iki svarbių datų minėjimų įvairiomis formomis: surengti šventę, mitingą, konkursą, ekskursiją, žiburėlį, atvirų durų pamoką ir pan. Svarbiausia, kad mokytojas būtų parengęs aiškų veiklos planą ir paliktų mokiniams iniciatyvos laisvę.

LAISVĖS GYNĖJŲ DIENAI (renginio scenarijus)

Kasmet paminime Laisvės gynėjų dieną. Dažnai į minėjimą pasikviečiame Krašto apsaugos savanorių pajėgų karius. Jie pristato dabartinės Lietuvos kariuomenės veiklą, misijų užsienio šalyse darbą. Renginyje dalyvauja noriūniečiai Sausio 13-osios laisvės gynėjai. Tą naktį prie Radijo ir televizijos komiteto budėjo apie 60 noriūniečių.

Pirmiausiai sugiedame himną

1 mokinys pasakoja:

Sausio 13-oji tautos istorijos diena – visų svarbiausia diena ir naktis.

Kiekvienas iš mūsų turi ką pasakyti apie tas valandas – neapsisprendusieji apsisprendė, netikintys ėmė tikėti, mylintys gyvenimą rinkosi mirtį, tylintieji prakalbo, paklydusieji grįžo į tautą, vaikai staiga paaugo...

Sausio 13 d. naktis – pati ilgiausia Lietuvos istorijos naktis. Vieniems ji prilygo visam gyvenimui, kitiems – tapo amžinybe, kai sustojo 17-ieji, 18-ieji, 20-ieji gyvenimo metai.

2 mokinys

Sausio 13-ąją žuvo (vardija pavardes ir vardus, uždegama 14 žvakių)

Tylos minutė.

3 mokinys

Sausio 13-osios nakties valandos prilygo dešimtmečiams. Ką mes dauguma savo širdyje nešiojame per visą sovietinės okupacijos laikotarpį – per tas keletą sausio 13-osios nakties valandų pasakėme, nesudrebėję net prieš tankus. Pasaulis negali atsistebėti, kad įmanoma laimėti be ginklo prieš priešą ginkluotą iki dantų ir ne bet kokį, o tokį, kuris įveikdavo Europos sostines, tautas, kuriems nebuvo kliūtis dykumos, kalnai, vandenys. Kas gi privertė jį pirmą kartą pralaimėti – tai Sausio 13-osios Tėvynės gynėjų dvasios tvirtybė, Laisvės meilė. Prieš tokį ginklą plėšrusis grobuonis nebuvo pasiruošęs kariauti. Pralaimėjęs silpnesniam jėga, bet tvirtesniame dvasia pasislėpė, dar bandė pulti iš pasalų pučo dienomis Rusijoje, bet juk jau buvo pralaimėta Vilniuje. Jie dar vienur kitur ir dabar šmėkšteli – bailūs, valkataujantys, degradavę, parazitiniu užkratu užsikrėtę.

4 mokinys

Įsidėmėkit, budeliai! Nekaltas kraujas negęsta. Jis kaip liepsna prasimuša pro melo ir šmeižto uolas, pro tankų žlegesį.

Dainuojama Nepriklausomybės kovų daina „Oi, neverk, motušėle“ (eilės Maiornio).

1 mokinys

1991-ieji – ilgi kaip šimtmečiai metai. Metai begalinio liūdesio ir begalinio džiaugsmo. Metai suvieniję mus žodyje Lietuva.

1991 m. – tai Vilnius, Saločiai, Medininkai, 1991 m. – tai Sausio 13-oji, rugpjūčio pučas Rusijoje, 1991 m. – tai Pasaulio lietuvių sporto žaidynės, 1991 m. – tai pasaulinis Lietuvos pripažinimas.

2 mokinys

Per vieną naktį tikintys savąja tiesa, mylintys gyvenimą, Tėvynę, šeimą, namų ramybę sudaužė tai ką 74 metus statė tikintys tik savimi ir ginklo jėga.

Vėl padainuojama. Dabar – J.Šimkaus „Manoji Lietuva“

Taip pat gražiai minėta lapkričio 16-oji – Tarptautinė tolerancijos diena, kitos tautinės ir tarptautinės šventės.

Tradicinė pamoka nueina į praeitį, ir mes turime ieškoti naujų ugdymo būdų. Būdų, kurie teoriją sietų su praktika ir ugdytų pilietiškai aktyvų ir savarankišką žmogų, gebanti prisiiinti atsakomybę.

JAUNIMO LAISVALAIKIO UŽIMTUMO PROBLEMOS VASARA

Tai yra atskira problema, reikalaujanti taip pat platesnio aptarimo. Kasmet rengiu vasaros užimtumo projektus ir jiems vadovauju. Tais projektais skatinu jaunimą dalyvauti vietinės bendruomenės gyvenime, pilietiškumo ugdymo ir laisvalaikio užimtumo procese. Mano projektų kryptis – kraštotyriminė veikla. Renkame apylinkių kaimų istorijas, mokyklos istoriją, įdomių asmenybių gyvenimo istorijas ir t.t. Tačiau kasmet gavusi finansavimą iš savivaldybės susiduriu su problema – turiu savaitę ar daugiau dirbti labdaringais pagrindais. Valstybės ir savivaldybių finansuojamuose pro-

jektuose nenumatytas finansavimas dieninių stovyklų pedagogams, o atsakomybė tikrai labai didelė. Negera to ir paties projekto parengimas taip pat nefinansuojamas. Vykdydamas panašaus pobūdžio projektus mokytojas turi būti ir buhalteriu, ir mokytoju, ir vadybininku, ir dar nežinia kuo. Labai norisi padėti socialiai remtinų šeimų vaikams, juos dar nors savaitę pamaitinti, nuvežti į ekskursiją, įtraukti į kraštotyriminę ekspediciją, tačiau dėl minėtų sunkumų tas entuziazmas blėsta.

Problema yra ir kultūrinės veiklos organizavimas birželio mėnesį (mokslo metų bėgyje). Parengi projektą, o rėmėjų jo įgyvendinimui ieškok pats. Vargu ar be finansavimo galėsi mokiniams ką reikšmingo ir įdomaus surengti už mokyklos ribų. Juk vasara – norisi išvykti į gamtą, įdomias Lietuvos vietas, muziejus.

Jugasė KOVALIŪNIENĖ
*Kupiškio r. Noriūnų Jono Černiaus pagr. m-klos
istorijos mokytoja metodininkė*

Rajono istorijos integravimas į Lietuvos istorijos kursą

Įjungdama Jonavos krašto istoriją į Lietuvos istorijos kursą siekiu, kad mokiniai pažintų ir suvoktų Žemųjų seniūnijų ir rajono istorinę raidą, stengiuosi padėti mokiniams suvokti šios raidos sąsajas su mūsų šalies istorine raida. Siekiu, kad, mokydamiesi istorijos, mokiniai galėtų remtis patirtimi bei pavyzdžiais iš artimiausios aplinkos, kad formuotųsi istorijos visumos sampratą, ugdytųsi pilietiškumą, pagarbą ir meilę gimtajam kraštui, jo istorijai ir kultūrai paveldui. Todėl labai kruopščiai parenku istorinę medžiagą, patikrinu, kiek ji papildo vadovėlyje pateiktus faktus. Stengiuosi neperkrauti mokinių pernelyg gausia kraštotyrimine medžiaga. Būtinai atsižvelgiu į mokinių amžiaus grupių ypatumus, jų gebėjimų ir įgūdžių galimybes. Vyresniųjų klasių mokiniai geba palyginti, kritiškai vertinti ir nustatyti istorijos šaltinių patikimumą. Žemesnėse klasėse stengiuosi pateikti patikimus, dažniausiai vadovėlio medžiagą papildančius Jonavos rajono istorijos šaltinius.

Mokomąją medžiagą parenku taip, kad mokiniai galėtų palyginti, vertinti, išmokyti kažko nauja ar pagilintų savo žinias, gebėjimus ir įgūdžius, kad susikurtų istorinę tikrovę atitinkančius vaizdinius ir taip formuotųsi istorinį mąstymą. Priklausomai nuo turimos medžiagos ir aktualumo paskaičiuoju, kiek pamokos laiko galiu skirti gyvenamosios vietovės istorijai bei kokius darbo metodus galiu taikyti. Rengdama teminį planą, susiplanuoju Jonavos rajono istorijos integravimo į Lietuvos istorijos kurso temas, pasižymiu mokymo priemones.

JONAVOS RAJONO ISTORIJS INTEGRAVIMAS Į VII KL. LIETUVOS ISTORIJS KURSĄ

Nagrinėdama temą „Pirmieji Lietuvos gyventojai“, naudoju dalijamąją medžiagą – istorijos šaltinį apie Jonavos rajono Skarulių akmens amžiaus stovyklą ir vaizdinę medžiagą – archeologinių radinių Jonavos rajone iliustracijas bei Jonavos rajono žemėlapi.

Septintokai jau yra susipažinę su akmens amžiaus sąvoka, tačiau neretai jų istorinė atmintis iškrečia pokštą ir mokiniai vietas istorinius įvykius dažniausiai linkę nurašyti laikotarpiui, kai „valdė grafai Kosakovskiai“. Skaruliai yra Jonavos rajono pietuose, priešingoje nuo Žemųjų pusėje, ir dažnai žemimiškiai septintokai jų nepažįsta. Tad pereidama prie istorijos šaltinio „Akmens amžiaus stovykla Skaruliuose“ pirmiausia išsiaiškinu, ar mokiniai pažįsta upes – Nerį ir Šventąją. Panaudoju Jonavos rajono žemėlapi.

Kai mokiniai randa sąlyčio tašką su vieta, galime aiškintis apie vėlyvojo paleolito gyventojus. Remdamiesi archeologinių radinių (strėlių antgaliai, titnago figūrėlė) Skarulių vėlyvojo paleolito stovykloje bei vadovėlio iliustracijomis, aptariame, kada įsikūrė Lietuvoje šiaurės elnių medžiotojai bei nusakome svarbiausius jų verslus. Po to aiškinamės, kur elnių medžiotojai kūrė stovyklas. Čia panaudojame rašytinį istorijos šaltinį apie vėlyvojo paleolito Skarulių stovyklą ir B.Šetkaus bei L.Pobedinskajos vadovėlio „Senovės istorija“ tekstą. Išdalijusi dalijamąją medžiagą, mokiniams nurodau užduoties tikslus: palyginti vadovėlio ir istorijos šaltinio tekstus bei rasti vieną Lietuvos ir Jonavos rajono vėlyvojo paleolito stovyklų panašumą. Vaikai dirba poromis su suolo draugu. Atlikę užduotį, jie suformuluoja išvadą, kad Lietuvoje žmonės dažniausiai kūrėsi ten, kur į didžiąsias upes įteka mažesnės. Skaruliuose vėlyvojo paleolito gyventojai stovyklą įkūrė vietovėje, kur į Nerį įteka Šventoji. Užduodama namų darbus, mokiniams pasiūlau sužinoti apie kitas vėlyvojo paleolito stovyklas Jonavos rajone.

VII kl. Jonavos rajono istorijos integravimui tinka tema „Neolitas Lietuvoje“. Ši tema leidžia palyginti neolito laikotarpį Lietuvoje ir Artimuosiuose Rytuose bei integruoti gyvenamosios vietovės istoriją. Mokiniai, remdamiesi vadovėlio medžiaga, archeologinių radinių Jonavos rajone iliustracijomis bei istorijos šaltiniais apie Skarulių, Saleninkų ir Vanagiškių neolitinės gyvenvietės, geba nurodyti žmogaus

gyvenimo bruožus neolito laikotarpiu Lietuvoje ir užpildyti laiko juosta.

Šioje pamokoje naudoju vaizdinę priemonę – gludinto akmens kirvuką, kurį 2004 m. rado mokinė Auksė Pučėtė-tė Naujasodžio kaime (Žemių seniūnija, Jonavos rajonas), taip pat rašytinį istorijos šaltinį apie Skarulių, Saleninkų ir Vanagiškių neolitinės gyvenvietės bei archeologinių radinių (apvalinių ir gyvatgalvių kaplių, keramikos šukių) šiose gyvenvietėse iliustracijas.

Kai pakartojame žinias apie neolito žmonių atradimus bei aptariame klimato pokyčius ir indoeuropiečių atsikraustymą į Lietuvos teritoriją, iškeliu klausimą: kaip pasikeitė žmonių gyvenimas Lietuvoje neolito laikotarpiu? Paaiškinu, kad į šį klausimą atsakysime remdamiesi Jonavos rajono istorine ir archeologine medžiaga. Palaikę ir apžiūrėję akmeninį kirvuką mokiniai pafantazuoja, ką jie galėtų nuveikti su tuo kirvuku, pastebi, kad su tokiu įrankiu buvo sunkoka dirbti. Panagrinėję rašytinį šaltinį apie neolitinės gyvenvietės Jonavos rajone bei apvalinių ir gyvatgalvių kaplių, Saleninkuose rastos keramikos iliustracijas, mokiniai daro išvadas apie neolito gyventojų verslus: neolito laikotarpyje Skarulių, Saleninkų ir Vanagiškių gyventojai vertėsi žemdirbyste, gamino keramiką, mokėjo gaminti gludintus akmeninius kirvius. Apie kitus neolito Lietuvos gyventojų verslus ir pokyčius mokomasi iš vadovėlio. Žinių įtvirtinimui mokiniai pildo laiko juosta, kurioje pažymi svarbiausius Lietuvos neolito laikotarpio įvykius.

Visada labai pagyvena istorijos mokymąsi pamoka-ekskursija. Mokydamiesi temą „Baltai, jų verslai ir namų ūkis“ vykstame prie Jasnagurkos piliakalnio, esančio Žemių miestelio centre. Mokiniai, remdamiesi vadovėlio medžiaga ir išvykoje prie Jasnagurkos piliakalnio įgytomis žiniomis bei įspūdžiais, apibūdina pokyčius baltų visuomenėje, baltų verslus ir gyvenvietes nuo II tūkst. pr. Kr. iki V a.

Pamokai ruošiamės iš anksto. Keletas mokinių, naudodamiesi vadovėliu, žemėlapiais ir kita literatūra, iš anksto parengia „pranešimus“ apie baltų visuomenės pokyčius aptariamuoju laikotarpiu (čia derėtų naudoti žemėlapių ir schemą „Baltų gentys“, tačiau per ekskursiją tai sunkoka, todėl juos pildome kita pamoka); baltų verslus; metalų naudojimo pradžią; baltų gyvenvietes žalvario amžiuje, jų pobūdį – piliakalnius, jų atsiradimo priežastis bei paskirtį.

Po to apžiūrimas Jasnagurkos piliakalnis, nustatomi jo požymiai, prisimenama istorija. Namų darbams nurodau perskaityti vadovėlio tekstą ir šaltinius, rasti atsakymus į klausimus ir primenu, kad kita pamoką gilinsime ir įtvirtinsime žinias apie nagrinėjamo laikotarpio baltų gyvenimą.

Galiausiai mokiniams pasiūlau užlipti piliakalnio šlaitu – tai bene labiausiai patinkanti mokiniams užduotis. Pamoka ekskursija praeina įdomiai ir žaismingai.

JONAVOS RAJONO ISTORIJS INTEGRAVIMAS Į VIII KL. LIETUVOS ISTORIJS KURSĄ

Norėdama įjungti gyvenamosios vietovės istoriją į nagrinėjamą temą „Baltų žemės I ir II tūkstantmečių sandūroje“, vadovėlio „Pasaulio ir Lietuvos istorija. VI–XVIII amžiai“ medžiagą papildau hipoteze apie Lietuvos vardo kildinimą iš upelės Lietava (Lietauka), tekančios Jonavos rajone, Upi-ninkų seniūnijoje. Naudojamos mokymo priemonės: PowerPoint pateiktis „Lietuva“ su Lietuvos upelio nuotraukomis, ir rašytinis šaltinis „Lietuvos vardo kilmė“. Šio priemonės padeda gilinti mokinių supratimą apie lietuvių žemių formavimąsi, skatina mokinius domėtis gyvenamosios vietovės istorija bei ugdo gebėjimus gretinti skirtingų šaltinių informaciją. Dažniausiai šias priemones naudoju pamokos pabaigoje, kai išsiaiškiname pagrindinius pamokos te-

mos klausimus. Paskelbusi užduotį bei išdalijusi dalijamąją medžiagą, skiriu laiko mokinių savarankiškam darbui. Mokiniai stebi PowerPoint skaidres, analizuoja tekstą ir atsako į klausimus. Jie turi gretinti dviejų šaltinių informaciją ir padaryti išvadą: K.Kuzavinio nuomone, Lietuvos vardas kildintinas iš upelio Lietava (Lietauka) vardo. Jeigu per pamoką pritrūksta laiko savarankiškam mokinių darbui, tuomet rodydama skaidres pati papasakoju apie Lietuvos upelį ir hipotezę apie Lietuvos vardo kilmę.

Puiki tema įjungti Jonavos rajono istorijos faktus į Lietuvos istorijos kursą VIII kl. yra „Reformacija ir kontrreformacija LDK“. Šioje temoje, remiantis XVI a. Žemių protestantų bendruomenės veikla ir mūsų kraštiečio Abraomo Kulviečio asmenybės, jo gyvenimo ir veiklos pavyzdžiais, atskleidžiama reformacijos plitimo Lietuvoje istorija. Tai naujos medžiagos dėstymo pamoka. Joje naudojami aktyvieji mokymo metodai.

Atsižvelgiant į aštuntokų gebėjimus ir įgūdžius, formuluojami pamokos uždaviniai: mokiniai, remdamiesi vadovėlio, vaizdine ir Jonavos rajono istorine medžiaga, nurodo, kaip reformacijos idėjos iš Europos atėjo į Lietuvą; remdamiesi A.Kulviečio gyvenimo ir veiklos bei Žemių evangelikų reformatų bendruomenės veiklos pavyzdžiais, nusakys ir paaiškins reformacijos Lietuvoje sklidimo būdus ir poveikį Lietuvos visuomenės bei kultūros raidai.

Pamokos pradžioje prisimenama, ką žinome apie reformaciją Vakarų Europoje, naudojamas metodas – minčių lietus arba 5 minučių rašymas.

Aptariame reformacijos plitimo Lietuvoje aplinkybes, mokiniai susipažįsta su mūsų kraštiečio A.Kulviečio gyvenimu ir veikla. Naudojamas metodas – įtraukianti paskaita. Pasakodama mokiniams apie A.Kulvietį, nekartoju vadovėlio teiginių, o pabrėžiu šio lietuvių raštijos pradininko ir kultūros veikėjo sąsaitas su mūsų gyvenamąją vietovę – kilmę iš Kulvos dvaro Jonavos rajone. Po to apžvelgiu jo studijų užsienyje laikotarpį bei veiklą grįžus po studijų į Lietuvą (pamokslai Šv. Onos bažnyčioje Vilniuje, 1539 m. Vilniuje įsteigė pirmąją aukštesniąją mokyklą). Čia apibūdinamas LDK valdovų požiūris į plintančią reformaciją bei nusakoma A.Kulviečio asmeninė tragedija, kai buvo persekiojamas ir priverstas bėgti iš Lietuvos. Trumpai paminėjusi A.Kulviečio veiklą Karaliaučiuje, pabrėžiu jo indėlį kuriant lietuvišką raštiją, pasakojau, kad 1544–1545 m. žiemą A.Kulvietis praleido namuose, Kulvos dvare, kur sukūrė ir išvertė pirmąsias lietuviškas giesmes. Jų išmokė savo artimuosius. Manoma, jog A.Kulvietis palaidotas netoli Kulvos, Jonavos rajone, kad jį laidojant, artimieji giedojo lietuviškai. Trumpai papasakoju, kaip Jonavoje įamžintas A.Kulviečio atminimas. Mokiniams rodu vaizdinę medžiagą.

Mokiniai išklausę pasakojimą grupėmis aptaria savo pasižymėtas pastabas ir formuluoja atsakymus. Jie turi atsakyti į temą keletu aspektų: remdamiesi A.Kulviečio studijomis užsienio universitetuose, nurodyti, kaip reformacijos idėjos į Lietuvą atėjo iš Europos; apibūdinami A.Kulviečio veiklą grįžus į Lietuvą po studijų, nustatyti reformacijos Lietuvoje sklidimo būdus bei nusakyti LDK visuomenės požiūrį į plintančią reformaciją; apibūdinami A.Kulviečio nuveiktą darbą, kuriant lietuvišką raštiją, nusakyti reformacijos įtaką Lietuvos visuomenės ir kultūros raidai. Diskutuodami mokiniai gali pateikti mokytojui klausimus, mokytojas padeda mokiniams sukurti atsakymus. Mokiniai, suformulavę išvadas, darbo rezultatus pristato kitoms grupėms.

Tešiant pamoką, mokiniams parodoma skaidrė – P.Gilovskio knygos „Katekizmo išdėstymas“ lenkų kalba titulinis puslapis ir nagrinėjamas šaltinis apie XVI a. Žemių protestantų bendruomenės veiklą. Naudojamas metodas – šaltinio analizė. Išanalizavę šaltinį, mokiniai nurodo, kad pro-

testantai Žeimiuose plėtojo kultūrinę veiklą, įsteigė mokyklą ir išleido knygą. Čia daugiau dėmesio skiriama mūsų mokyklos istorijai, įkūrimo datai, pabrėžiama, kad mūsų mokykla įkurta reformacijos sąjūdžio įtakoje.

Pamokos pabaigoje įsivertinama ir apibendrinama veikla. Mokiniai nusako, ką nauja sužinojo, ko išmoko, kas sekėsi, o kas nelabai. Namų darbas skiriamas taip, kad mokiniai galėtų pagilinti pamokoje įgytas žinias ir gebėjimus: remdamiesi vadovėlio medžiaga pateikti 4–5 pavyzdžius apie reformacijos poveikį LDK visuomenės ir kultūros raidai.

Nagrinėjant temą „Krėvos sutartis ir Lietuvos krikštas“ pamoka pradeda klausimu: ar mokiniai žino, kada įkurta Žeimių bažnyčia? Mokiniams leidžiama paspėlioti (nes retas aštuntokas gali teisingai atsakyti į šį klausimą), jų dėmesys nukreipiamas į pamokos uždavinį. Nurodoma, kad susipažinsime su Lietuvos krikšto istorija, sužinosime Žeimių bažnyčios įkūrimo datą bei palyginsime šiuos įvykius istorijos laiko atžvilgiu. Taip gyvenamosios vietovės istorijos faktas panaudojamas mokinių smalsumui sužadinti.

Įjungiant kai kuriuos gyvenamosios vietovės istorijos faktus į VIII kl. Lietuvos istorijos temas, galima juos panaudoti kaip iliustruojančią medžiagą, susiejančią gyvenamąją vietovę su visos Lietuvos istorija. Nagrinėjant Krėvos sutartį ir Lietuvos krikštą, paminima, kad 1387 m. Jogaila padovanojo Žeimių dvarą savo broliui Skirgailai, per pamoką „Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XIV a. viduryje“ pasakojama legenda apie netoli Žeimių vykusį Akmenos mūšį, kuriame kovėsi Gedimino kariai su kryžiuočiais, taip pat pabrėžia-

ma, kad kovų su kryžiuočiais įkarštyje pirmą kartą 1363 m. Žeimiai paminėti istoriniuose šaltiniuose.

Įjungiant Jonavos rajono istoriją į VII–VIII kl. Lietuvos istorijos temas, naudojami įvairūs medžiagos pateikimo būdai. Jonavos rajono istorija panaudojama kaip didaktinė medžiaga:

- Jonavos rajono istorija panaudojama kaip Lietuvos istoriją iliustruojanti medžiaga;
- kai kurios Lietuvos istorijos temos atskleidžiamos remiantis Jonavos rajono istorijos pavyzdžiais, įžymių Jonavos krašto žmonių gyvenimo ir veiklos pavyzdžiais;
- nagrinėjant Lietuvos istorijos temas panaudojama Jonavos rajono vaizdinė medžiaga, istorijos ir kultūros paminklų, architektūros pavyzdžiai ir pan.

Jonavos rajono istorijos integracijai į Lietuvos istorijos temas naudojami aktyvieji mokymo ir mokymosi būdai bei metodai: palyginimas, istorijos šaltinių analizė ir gretinimas, įtraukianti paskaita, ledlaužis, pamoka ekskursija, darbas su ikonografinė ir kartografinė medžiaga, darbas su informacinėmis technologijomis. Integruojant gyvenamosios vietovės istoriją į pamokų temas, skatinamas mokinių smalsumas, sužadina mokymosi motyvacija, sudaromos sąlygos mokiniams ugdytis pilietiškumą bei istorinę savimonę, mokiniai mokomi pažinti ir puoselėti gimtojo krašto istorijos ir kultūros vertybes.

Valentina ZUJEVAITĖ

Jonavos r. Žeimių vid. m-klos istorijos mokytoja metodininkė

Bendradarbiavimo svarba mokant gyvenamosios vietovės istorijos

Upytės kraštas garsus savo istorine praeitimi, praeitį mena ir mokykla, savo metus skaičiuojanti nuo 1880 m. Istorinės atminties išsaugojimas – svarbi mūsų mokyklos veiklos kryptis. Nuo artimo prie tolumo. Kokius kelius, būdus, metodus pasirinkti, kad vaikas suvoktų save esant didelio pasaulio dalimi. Tautiškumas, patriotiškumas, pilietiškumas ir savo krašto pažinimas, siejimas su visos Lietuvos istorija – nedaloma visuma.

Išskiriame šias gyvenamosios vietovės pažinimo ir lokalinės istorijos mokymo kryptis mokykloje:

- mokyklos muziejaus medžiagos rinkimas, kaupimas ir panaudojimas ugdymo procese;
- kraštotyrinė veikla;
- dalyvavimas Europos kultūros paveldo dienose;
- projektinė veikla, nukreipta į savo aplinkos pažinimą;
- dalyvavimas kraštotyrinėse konferencijose;
- savo krašto istorijos medžiagos integravimas į atskirų dalykų pamokas;
- dalyvavimas tautinių organizacijų (maironiečių) veikloje;
- išvykų, ekskursijų, kraštotyros dienų organizavimas ir kt.

Lokalinė istorija, kurią galime laikyti istorijos mokslo šaka, nagrinėja konkretų istorinį regioną, analizuoja lokaliųjų visuomenių raidą, užsiima lyginamąja analize. Drąsiai galio teigti, kad krašto istorijos pažinimas, plėtojimas nėra vien istorijos mokytojo reikalas. Ši veikla sujungia ir turi

sujungti mokinius, mokytojus, bendruomenės narius. Bendrųjų programų istorijos metodinėse nuorodose pabrėžiama mokymasis bendradarbiaujant.

Kiekviena svarbi istorinė data atkreipia į save dėmesį ir tai yra stimulus plačiau pasidomėti miestelio, mokyklos, personalijų istorija. Kartais tereikia mažo akmenuko, kad išjudintų didelį vežimą.

Upytės Antano Belazaro pagrindinė mokykla 2000 m. minėjo mokyklos įkūrimo 120-ies metų jubiliejų. Buvo įkurtas mokyklos muziejus. Muziejaus ekspozicijoje atsispindi Upytės istoriniai laikotarpiai, žmonių veikla, mokyklos, asmenybių istorija. Itin reikšmingi senieji archyviniai dokumentai, kuriuos išsaugojo šviesios atminties buvęs istorijos mokytojas Juozas Padziarskis. Pirmuosius aštuoniolika kraštotyrinės medžiagos aplankų parengė mokytojai. Muziejuje saugoma įvairi kraštotyrinė medžiaga, kurią perdavė Upytės seniūnija, bandymų stotis. Į muziejaus kūrimo ir turtinimo darbą įsijungia ne tik vaikai, bet ir jų tėveliai. Labai smagu, kai patys atneša seną daiktą, dokumentą, nuotrauką... Šiuo metu muziejuje yra per 500 eksponatų. Remiantis gausia muziejaus kraštotyrine medžiaga, rengiami įvairūs pranešimai, dalyvaujama konferencijose. Sukaupta medžiaga ypač plačiai buvo panaudota ruošiantis Upytės žemės 750-ies metų jubiliejui.

Pažintis su mokykla ar Upytės kraštu visada prasideda muziejuje. Jame vyksta pamokos, būrelių užsiėmimai, buvusių mokyklos mokinių susitikimai, maironiečių ir krašto-

tyrininkų suėjimai. Atskiri eksponatai panaudojami įvairių dalykų pamokose (dailės, technologijų, istorijos ir kt.).

Mūsų visų tikslas, kad atėjęs į muziejų vaikas jaustų pasididžiavimą savo kraštu, o vyresnis lankytojas pasakytų: „Čia mano jaunystė ir gyvenimas“.

Projektą „Rašome savo istoriją“ rengti paskatino artėjančios Upytės žemės 750 metų jubiliejus. Upytės vardas istoriniuose šaltiniuose pirmą kartą paminėtas 1254 m. Jos žemė – didelė dalis dabartinės Panevėžio apskrities. Upytė buvo šios žemės centras. Vėliau jos vardu buvo vadinas valsčius, pavietas, apskritis. Upytės žemės istoriniai įvykiai glaudžiai siejasi su visos Lietuvos istoriniu procesu, kartu išryškina ir savitumus.

Tai buvo puiki proga rašyti savo gimtinės istoriją. Mokiniai naudojami surinkta kraštotyrine medžiaga, esančia mokyklos muziejuje, istorine literatūra, periodine spauda, dokumentais. Projekto tematika sudaryta taip, kad atsispindėtų svarbiausi Upytės istorijos tarpsniai, procesai:

- Pirmieji Upytės gyventojai;
- Upytės pilis;
- Upytė kovose su Livonijos ordinu;
- Čičinsko vaidmuo Upytės istorijoje;
- Upytės pavieto žemės teismas;
- Vaišvilčiai;
- Upytės krašto tikėjimas;
- Upytės dvarai;
- Knygnešystė mano krašte;
- Vasario 16-oji Upytėje;
- Lino gyvenimas senovės Upytėje;
- Upytės miestelio žydai;
- Prisiminimai apie mokyklą;
- Kompozitorius Antanas Belazaras ir kt.

Šį projektą galima ir reikia tęsti. Jis pristatytas mokyklos bendruomenei, Panevėžio apskrities konferencijoje „Upytės žemė: istorija ir kultūra“, kuri vyko mokykloje, kitose kraštotyros pobūdžio konferencijose. Keletas žodžių apie apskrities konferenciją. Jos darbe dalyvavo Panevėžio rajono ir apskrities mokytojai, mokiniai, bibliotekininkai, Upytės bendruomenės nariai, savivaldybės atstovai, Lietuvos istorijos instituto mokslininkai, visi besidomintys krašto istorija. Mokiniai, atvykę iš kitų mokyklų, supažindino su savo gyvenamosios vietovės istorija, kultūra ir kt. Bendravimas, diskusijos, pažintinės išvykos – svarbi konferencijos dalis.

Išvada: įgytos žinios apie mokinių gyvenamąją vietovę, gebėjimų jos istorinę raidą sieti su regiono ir Lietuvos istorija ugdymas.

Vienas iš ryškesnių bendradarbiavimo pavyzdžių – „Mo-

kyklos knygos“ rašymas. Jos autoriai yra visi klasių auklėtojai, būrelių vadovai, atsakingi asmenys už kitas mokyklos veiklos sritis. Ją galime pavadinti ir metraščiu, nes joje atspindi patys svarbiausi mokyklos gyvenimo įvykiai. Čia rasime ir emocijų, jausmų, nes kiekvienas auklėtojas, būrelio vadovas ne „sausai“ išdėsto faktus, bet analizuoja, vertina. Medžiaga iliustruojama nuotraukomis. Tokia knyga rašoma jau nuo 1996 m. „Mokyklos knyga“ saugoma muziejuje, ji yra viena iš labiausiai vaikų mėgstamų eksponatų.

Dalyvavimas Europos paveldo dienose suteikia galimybę įgyvendinti principą „nuo artimo prie tolimo“. Šiuo atveju neapsiribojame tik savo gimtinės pažinimu, bet susipažįstame ir su savo regiono (apskrities) kultūros paveldo objektais. 2007 m. kultūros paveldo keliai vedė į apskrities piliakalnius, dvarų sodybas ir kt. Kelionės pradžia – Upytės piliakalnis. Treti metai dalyvaujame Kultūros paveldo departamento organizuotuose „Dėl nekiliojamojo kultūros paveldo pažinimo sklaidos ir atgaivinimo programų projektų rėmimo valstybės biudžeto lėšomis“ konkursuose. Pasirinktos temos:

1. „Upytės lankytinos vietos“, 2005 m.
  2. „Pažinkime ir išsaugokime Upytės krašto nekiliojamojo kultūros paveldo objektus“, 2006 m.
  3. „Upytės ir aplinkinių kaimų medinė architektūra“, 2007 m.
- Projekto tikslai ir uždaviniai:
- skatinti jaunimą, mokinius, visuomenę domėtis, pažinti, vertinti ir saugoti savo krašto kultūros paveldą;
  - puoselėti pilietiškumo, pasididžiavimo savo gimtuoju kraštu jausmus;
  - kultūros paveldo objektų tvarkymas ir priežiūra pagal galimybes;
  - kultūros paveldo objektų pristatymas mokyklos ir Upytės bendruomenei.

Lokalinės istorijos svarba nenuginčijama. Vietos tyrinėjimai vertingi tuo, kad padeda mokytis istorijos realiam, o ne rašytiniame pasaulyje, ir vaikai gali suprasti, kad gausybė ankstesnių kultūrų ir gyvenusių pavyzdžių egzistuoja ne tik kitur, bet ir jų pačių aplinkoje. Mokymasis apie gyvenamosios vietovės praeitį padeda ugdyti bendruosius gebėjimus, ypač pažintinius. Bendradarbiavimo metodas padeda atkreipti dėmesį į savo krašto istorijos svarbą, įtraukti į veiklą (kartais labai svarbu tik pritarimas), leidžia pristatyti, parodyti savo darbus. Svarbu ugdyti visos visuomenės sąmoningumą, kad praeities palikimo išsaugojimas nebūtų vien istorijos mokytojo reikalas.

Dalia GREVIŠKIENĖ

Panevėžio r. Upytės Antano Belazaro pagr. m-klos istorijos mokytoja metodininkė

Etninio paveldo puoselėjimas

Jei norime, kad jaunimas mylėtų savo kraštą, puoselėtų tai, kas sukurta per amžius, mokykime juos būti ne tik vartotojais, bet ir tyrėjais, kūrėjais. Supažindinkime juos su svarbiausiais gyvenamosios vietovės praeities įvykiais, mokykime ieškoti ryšių su bendrais Lietuvos raidos bruožais, skatinkime rūpintis nykstančiomis tradicijomis, istorijos ir kultūros paminklais. Anapilin išeina senoji karta, ji išsineša didžiulius etninės kultūros turtus. Reikia juos spėti užrašyti, išsaugoti.

Mūsų mokyklos istorija niekur neužrašyta, net neužfiksuota jokių duomenų. Vaikams buvo įdomu sužinoti, kad mokyklos istorija siekia 1912 m., glaudžiai siejasi su senajo dvaro istorija. Tačiau žinome labai nedaug, o senasis pastatas nyksta. Į tiriamąjį darbą įtraukėme mokinius. Kelios surastos nuotraukos, keli atskleisti įvykiai mokyklai tapo svarbiu dalyku. Surinkę medžiagą apie istorinę dvaro praeitį pristatėme mokyklos bendruomenei visą savaitę vykusiuose renginiuose „Seno dvaro pasakojimas“. Pasako-

jome ir apie kitus Kelmės rajono dvarus. Demonstravome mokinių darbus – piešinius, dvarų maketus iš medžio, popieriaus. Inscenizavome vaidinimą pagal Žemaitės kūrinį „Iš baudžiatvies laikų“.

Antrasis etapas – mokyklos istorijos rašymas. Mokinių grupėms buvo užduota surinkti informaciją apie mokyklos mokytojus, jų veiklą, mokinius, vykusius renginius. Kadangi mokykloje mokėsi ir dirbo daug rusų, didelį dėmesį skyrėme jų bendravimui ir bendradarbiavimui su lietuviais. Su mokiniais aplankėme buvusius mokytojus bei jų šeimas. Džiaugiamės gavę nuotraukų iš asmeninių albumų. Įdėmiai išklausėme ir užrašėme pasakojimus, prisiminimus. Surinktą medžiagą susistemino ir pristatėme parodoje. Pakvietėme dalyvauti buvusius mokytojus, jų šeimos narius, mokinius. Ant sentikių kapinaitėse palaidotų mokytojų, mokinių kapų uždegėme žvakutes, pagerbėme jų atminimą tylos minute.

Mūsų krašte nuo seno greta lietuvių gyvena nedidelė grupelė sentikių, todėl skatinant pagarbą kitam, atvirumą, toleranciją skirtingoms pažiūroms, mąstymui, iškyla poreikis ieškoti dialogo, kūrybiško santykio su kultūros tradicijomis ir supančia gyvenimo realybe. Sentikių kultūrinis gyvenimas mažai kam žinomas. Kad tautinės mažumos integruotųsi į kaimo bendruomenės veiklą, skatiname jų savarankiškumą ir aktyvumą, neleidžiame sunykti tam, kas sukurta. Todėl organizavome projektą „Sentikiai gyvenamojoje vietovėje“. Projekto metu vykdomi renginiai:

- Atsiminimų, pasakojimų rinkimas iš kaimo senolių – ekspedicija „Gyvoji praeitis“.
- Pilietinė akcija. „Užmirštų kapų tvarkymas. Sentikių kapai“.
- Kelmės krašto teminė paskaita „Tautinės mažumos Kelmės krašte“.
- Rašinių, piešinių, fotonuotraukų paroda „Gražus mano kaimas“.

■ Tautinių mažumų vakaronė „Visi skirtingi – visi lygūs“.

Buvo svarbu surinkti istorinę ir etnografinę medžiagą apie sentikius, atskleisti sentikių kultūros ir istorijos savitumą, išnagrinėti sentikių įvaizdžio raidą nuo jų įsikūrimo Lietuvoje iki dabar, užrašyti išlikusias tautosaką (dainas, patarles, priežodžius, būrimus ir t.t.), nufotografuoti arba nufilmuoti kaimo žmones, pastatus, padaryti įdomesnių objektų eskizus, mokyti mokinius dirbti tiriamąjį darbą, ugdyti savarankiškumą ir atsakingumą, gebėjimą bendrauti ir objektyviai pateikti medžiagą.

Ekspedicijos metu užrašėme ne vieną šeimos istoriją, liaudies medicinos, rankdarbių, kalėdojimo paprotį, dainų melodijų, sentikių valgių receptų, rinkome buitinius rakanus ir t.t. Svarbu nepraleisti pro akis vertingų eksponatų, pro ausis – negirdėtų pasakojimų. Todėl ekspedicijoje visada turi būti po ranka specialios anketos, kurios padeda tiksliai užrašyti paprotį, apeigą, gyvensenos elementus, negirdėtą dainavimo manierą ir t.t. Užrašėme prisiminimus tų sentikių, kurie buvo išvežti į Vokietiją priverstiniais darbams. Mokiniai savo iniciatyva organizuoja užmirštų sentikių kapų tvarkymo akciją, joje dalyvauja ne tik mokyklos, bet ir kaimo bendruomenė.

Mokiniams patiko ir pasisekė organizuoti fotonuotraukų parodą „Gražus mano kaimas“. Vaikai siekė parodyti, kuo gražus, savitas, reikšmingas ir turtingas jų kaimas.

Projektą apibendrino rašinių konkursas „Visi skirtingi – visi lygūs“. Rašinyje turėjo atsispindėti požiūris į šalia esantį kitos tautybės žmogų. Rašiniai iliustruoti autentiškais pasakojimais, tikrais nutikimais iš šeimos ar mokyklos gyvenimo. Reikėjo atskleisti priežastis, lėmusias aprašomus įvykius, išanalizuoti pasekmes, kai diskriminuojami skirtingų tautybių žmonės, pabrėžti toleranciją siekiant bendro sutar-

rimo. Moksleiviai panoro savo mintimis pasidalyti su kitais. Rašinius pristatėme bendruomenei, siuntėme konkursui, kurį organizavo Tautinių mažumų ir išėivijos departamentas prie LR Vyriausybės.

Ištrauka iš rašinio:

„Ateidami į pasaulį nepasirenkame nei tėvų, nei rasės, nei tautybės. Visi gimstame lygūs ir teises turime vienodas. Mano manymu, nė vienas žmogus negali būti išskiriamas iš kitų, ar tai būtų lietuvis, ar rusas, baltaodis ar juodaodis. Man nėra jokio skirtumo, kokios tautybės yra mano draugai. Svarbu, kad jie man ir aš jiems patinku. Man labai smagu turėti draugų iš įvairių pasaulio šalių, pažinti kitų tautų kultūrą, kalbas, papročius...“

Šalia manęs gyvena kelios rusų tautybės mergaitės. Jos mokosi toje pačioje mokykloje, tik rusų klasėse. Nors gyvename ir mokomės kartu, bet su mumis, lietuviais, jos nebendrauja. Neturime bendros kalbos, sutarimo, atrodo, kad net mąstome pakankamai skirtingai. Kas dėl to kaltas? Kelios mergaitės... Tai mažuma, saujelė. Tai lašas, kuris, įkritęs jūron lieka nepastebėtas. Nepastebėtos lieka ir jos... Mintimis bandau įlįsti į tų mergaičių vidų ir pabūti jų kailyje. Išties jaučiuosi nepatogiai. Pažiūrėjus į jas iš šalies, darosi gaila, nes juk visų galimybės yra vienodos, o jos tuo nepasinaudoja ar net nenori to daryti. Turiu draugę, taip pat rusę. Toje pačioje mokykloje. Skirtumas tik tas, kad mokosi lietuviškoje klasėje. Bendrauja su visais, dalyvauja renginiuose, nekompleksuoja dėl savo tautybės. Tiesiog jaučiasi lygi. Kitokia savo išvaizda, manieromis, gyvenimo būdu, bet lygi atsakingumu, kaip ir visi... Juk visi galime gyventi, dirbti, bendrauti tame mažame kaimelyje. Kiek daug galėtume kartu nuveikti, pasimokyti, integruoti savąjį gyvenimą, šventes į kitų tautų gyvenimą. Vieni kitiems galėtume parodyti savo tradicijas, papročius...“ (aut. D.Bagočiūtė)

Surinkta medžiaga buvo apibendrinta ir pristatyta mokykloje vykusioje moksleivių konferencijoje. Dalyvavo sentikių religinės bendruomenės nariai, istorikai. Nuotraukos, aprašymai buvo pateikti ir sienlaikraštyje (stende).

Jau nuveiktas didelis ir produktyvus darbas siekiant įgyvendinti kraštotyros ir etninio paveldo puoselėjimo programą „Ką mena senolių takai“. Ši programa vykdoma ir tikimasi gerų rezultatų. Organizuojamos ekskursijos „Po gimtinės vietoves“, renginys „Senolių virtuvė skirtingose etninės grupėse“, ruošiamasi amatų mėnesiui „Savamoksliai meistrai: tautodailininkai, medžio drožėjai, kalviai, pynėjai“, paskelbta fotonuotraukų paroda „Mano gimtinė visais metų laikais“. Mokiniai renka informaciją apie išlikusias sodybas, senolius ir nykstančius kaimus, žmones, jų buitį, tradicijas ir t.t. Naudojamos anketos, kurios moksleiviams padeda rinkti medžiagą apie kaimišką sodybą, mažąją sodybos architektūrą, kulinarinį paveldą ir t.t. Kai kurių sodybų savininkai turi išskirtinę savo šeimos istoriją: tai skaudžiausias jų gyvenimo akimirkos, apie kurias kalba nenoriai, tai tremtis į Buriatijos ATSR Zaigrojevo rajoną, Krasnojarsko srities Užursko rajoną ir t.t. Mums pavyksta prakalbinti žmones, išgirsti savitas istorijas ir likimus. Medžiaga naudojama dešimtoje klasėje dėstant temą „Antroji Lietuvos sovietizacija“. Kvietėmės į pamoką ir pačius tremtinius, jie sutiko pasidalyti savo prisiminimais.

Renginyje „Senolių virtuvė skirtingose etninės grupėse“ dalyvavo ir kaimo sentikių bendruomenės nariai. Jie prikepė šventinių pyragų ir padainavo savo krašto dainų.

Fotonuotraukų paroda-konkursas „Mano gimtinė visais metų laikais“ – tai visų metų darbo rezultatas, skatinantis atkreipti dėmesį į besikeičiantį kaimą, jo žmones ir darbus. Paroda pristatyta kaimo bei apylinkės bendruomenėms.

Prieš ruošiantis amatų mėnesiui aplankėme liaudies buities muziejų Rumšiškėse. Tai įvadas į naują renginį „Sava-

moksliai meistrai: tautodailininkai, medžio drožėjai, kalviai, pynėjai“. Mokiniai žada supažindinti su jiems žinomais savamoksliais meistrais.

Taigi vykdant projektinius darbus gyvenamojoje vietovėje su mokiniais susidarė galimybė įsitraukti į gimtojo krašto pažinimą bei tiriamąją veiklą. Suaktyvėjo bendravimas tarp skirtingų kartų bei tautų. Visi projektai išugdė sumanius tyrėjus. Mokyklos muziejus pasipildė vertinga informacija. Surinkta medžiaga pristatyta visuomenei. Mes pajutome,

kad esame dalis tos visuomenės, kuri vaidina aktyvų ir atsakingą vaidmenį tautos ir valstybės gyvenime. Džiaugiuosi ir esu dėkinga tiems mokiniams, kurie savo darbu prisidėjo prie gimtojo krašto istorijos rinkimo. Pradėję nuo mokyklos, gimtojo kaimo istorijos tęsime pažintį apylinkės, rajono takais.

Violeta KUČINSKIENĖ

Kelmės r. Lykšilio pagr. ir Šaukėnų Vlado Pūtvio-Putvinsko vid. m-klos vyresnioji istorijos mokytoja

Projektų reikšmė mokant(is) istorijos ir ugdant pilietiškumą

Užpalių gimnazijos mokytojai ir mokiniai turi galias gimtosios istorijos mokymo ir mokymosi tradicijas. Metų metus krašto istorijos, tradicijų puoselėjimu rūpinasi įvairių dalykų mokytojų vadovaujami mokiniai. Jų surinkti darbai išliko siaurajuosčiuose kino filmuose, parašytose ir išleistose knygose, saugomi kukliame Užpalių bendruomenės muziejuje.

Laiko sustabdyti neįmanoma: keičiasi žmonės, visuomenė, atsiranda poreikis ir būtinybė dar kartą pasklaidyti gimtosios istorijos puslapius, naujai juos įvertinti.

Esu Utenos rajono Užpalių gimnazijos istorijos mokytoja. Iš savo patirties žinau, kad gimtosios istorijos pažinimas, tyrinėjimas ir vertinimas, siekimas surintas žinias pateikti kitiems yra puikiausias būdas suvokti istorijos proceso bendrus dėsningumus, optimali priemonė pilietiškumo problemoms spręsti.

Mūsų gimnazijos gimtosios istorijos projektas moko istorijos plačiąją prasmę, o jo įgyvendinimas moko mokyti: formuoti gebėjimus ir įgūdžius, aktyviai dalyvauti darbo procese, rodyti iniciatyvą, mokyti bendrauti su įvairiais amžiaus, išsilavinimo žmonėmis, kritiškai vertinti surinktą medžiagą, žmonių požiūrį, situaciją. Visiems žinoma tiesa, kad aplinkos istorijos pažinimas prasideda nuo savo šeimos, kaimo, miestelio istorijos pažinimo. Šiame pažinimo procese formuojasi teigiamas požiūris į šalia tavęs vykstančius procesus, atsiranda gebėjimas ne tik kritiškai vertinti aplinką, žmonių gyvenimo būdą, bet ir gebėjimas rasti dalykų, kuriais galime džiaugtis ir didžiuotis.

Užpalių gimnazijos mokiniai surinko medžiagą apie miestelio žydų bendruomenę tarpukaryje, Užpalių seniūnijoje esančius piliakalnius, panaudodami naująsias technologijas sukūrė filmą apie Užpalių dvarą. Padaryti skaidrių rinkiniai apie architektūros paminklus, partizaninių kovų vietas. Užrašyti žmonių pasakojimai, nuotraukose įamžinti ir aprašyti kaimų kryžiai, fiksuojamas archeologinis, istorinis paveldas, jo kaita laiko tėkmėje.

Tokia veikla mokiniams padeda suvokti anksčiau sunkiai suprantamus istorinius procesus, sužadina domėjimąsi, gimsta suvokimas, kad tavo krašto istoriniai įvykiai yra Lietuvos istorija, o gerai pažįstami žmonės – svarbių istorinių įvykių dalyviai ar liudininkai.

Stengiuosi į kraštotyrinę veiklą įtraukti kuo daugiau mokinių. Per mokslo metus pagrindinės mokyklos mokiniai mokydamiesi istorijos gauna užduotis, kurių tikslas yra pažinti savo kaimo ar miestelio praeitį tam tikru istorijos laikotarpiu. Mokiniai kalbina šalia jų gyvenančius žmones, įsiklauso į jų pasakojimus, juos užrašo. Pasakotojus, su įvy-

kiais susijusias vietas fotografuoja ar filmuoja. Vieni mokiniai apsiriboja klausimynu, kurį sudaro mokytoja, kiti atsakymus papildo iliustruota medžiaga, lygina su kitais šaltiniais, analizuoja, daro išvadas. Taip atsirado skaidrių rinkiniai su pasakojimais apie seniūnijos kaimo kryžius, daugiau nei šimtas prisiminimų apie Užpalius tarpukaryje, gausią žydų bendruomenę ir tragišką jos likimą, apie miestelį Antrojo pasaulinio karo metais, rezistencijos laikotarpiu. Mokslo metų pabaigoje savo darbus mokiniai pristato mokyklos bendruomenei, kraštiečiams, dalyvauja konkursuose, viktorinose, olimpiadose, projektuose visoje Lietuvoje.

Užpalių gimnazijos mokiniams priimtinas būdas mokyti istorijos analizuojant jaunesnių klasių mokinių surinktą medžiagą, patiems renkant istorinę medžiagą. Itin įdomūs, kūrybingi, naudingi, pilietiškai brandūs projektai: filmas „Užpalių dvaras: praeitis, dabartis, ateitis“, skaidrėmis iliustruota „Užpalių dvaro istorija“, skaidrių rinkinys „Užpalių istorijos metamorfozės“, „Stasiškių šeimos istorija“.

Gimtosios istorijos medžiagos rinkimas, analizavimas, vertinimas duoda gerus istorijos mokymo ir mokymosi rezultatus, skatina mokymosi motyvaciją, ugdo reikalingas žmogiškąsias bei pilietines savybes.

Šiais mokslo metais grįžome prie kaimų istorijos, pildėme ją, juk laikas keičia mus, mūsų gimtąją aplinką, daugelis dalykų baigia sunykti arba per stebuklą dar išlikę. Mūsų uždavinys – tai užfiksuoti ir išsaugoti. Manau, kad tai tinkamas kelias jaunimui mokyti būti aktyviu visuomenės nariu, atsakingu už save ir savo krašto, vėliau savo valstybės gyvenimą, siekiančiu žinių ir patirties, puoselėjančiu kultūrą ir tautinę tapatybę.

Užpalių gimnazija parengė ir vykdė projektą „Jaunasis Užpalių pilietis“, kurio tikslas buvo ugdyti pilietiškumą ir demokratiją. Gimtosios istorijos medžiaga, dabarties vaizdai, perteikti moksleivių nuotraukose, piešiniuose bei projektuose, tapo šio projekto kertiniu akmeniu. Įkurtoje pilietinio ugdymo galerijoje eksponuojame fotonuotraukas apie Užpalių krašto gamtą, istorijos ir architektūros paminklus, gimnazijos bendruomenės gyvenimą, mokinių dalyvavimą pažintinėje veikloje.

Pagarba demokratinėms vertybėms ir principams mokiniams skiepijama pradėdant nuo savęs, savo šaknų, gimtosios aplinkos pažinimo, teigiamo įvertinimo. Tik pažinęs save, gali suprasti ir įvertinti savo bei kitų tautų kultūros savitumą ir siekti visa tai išsaugoti.

Kraštiečių šventės metu mokiniai pristatė dvylika projekto tema „Pristatyk savo kaimą svečiui“. Jie pasakojo apie

Gaigalių, Remeikių, Degėsių, Šeimyniškių, Butiškių, Kėpių, Jociškių, Kaniūku, Kaimynų kaimus, Užpalių miestelio mikrorajonus, jų istorijas, surengė virtualias ekskursijas į gražiausias, svarbiausias gimtojo kaimo vietas, nuoširdžiai didžiavosi, kad turi ką papasakoti. Vaikams buvo svarbus Šeimyniškių piliakalnis, buvusi kaimo mokykla, klojimas, kuriame vyko pirmasis ir vienintelis kaime teatro spektaklis, Šventosios upės vingis – Arkliaduobė, dvigalis ūkinis pastatas ir seniausias kaime gyvenamasis namas.

Projektų medžiaga buvo išleista atskirame laikraščiui „Jaunasis užpalietis“ numeryje ir sulaukė didelio svečių, kraštiečių, bendruomenės narių dėmesio.

Savarankiškas darbas ugdo įvairius mokinių gebėjimus:

moko dirbti su mokslinės, grožinės literatūros informacija, rasti naudingų dalykų žmonių pasakojimuose, vertinti skirtingus požiūrius ir nuomones, atkurti istorinius įvykius ir rasti jų vietą istorijoje. Objektīvus vertinimas ir įsivertinimas formuoja savo nuomonę, paremtą argumentais. Atsiranda galimybė, o vėliau ir poreikis, išsakyti savo nuomonę, diskutuoti. Patirtis rodo, kad istorijos mokymas ir mokymasis per projektinį darbą išugdo poreikį mokytis visą gyvenimą, kritiškai vertinti gautą informaciją, išmoko orientuotis visuomeniniame gyvenime ir užimti pilietines pozicijas.

Nijolė BRAUKYLIENĖ

Utenos r. Užpalių g-jos istorijos mokytoja metodininkė

Kraštotyros būrelio „Gimtinė“ veikla

„Mums gimtinė yra labai svarbi. Nenorėtume jos niekada palikti. Čia gimėme, čia ir gyvensime, nes Lietuvoje gyventi geriausia – čia sava kalba, gamta, artimieji, draugai. Čia mūsų miesteliai, kaimai, bažnyčios su savo dvasingumu bei istorija. Net ir gėlės ryškiau žydi, saulė skaisčiau šviečia, paukšteliai gražiau čiulba. Niekur kitur, tik gimtinėje, šviežios duonos kvapas pas močiutę ryte pats mieliausias ir kvapniausias.“

„Dėl Lietuvos laisvės kovojo daug žmonių. Aukojo savo gyvybes, kad ateinančioms kartoms būtų gera ir saugu gyventi savoje valstybėje. Vien jau dėl šių žmonių reikia gerbti ir mylėti savo gimtinę.“

„Gyvenkime Lietuvoje! Būkime savo valstybės patriotais! Dirbkime savo Tėvynės naudai! Kartu mes – jėga!“

(moksleivių mintys apie gimtinę, Lietuvos valstybę)

Mūsų mokykloje gyvenamosios vietovės istorijos mokymas yra integruojamas į pamokinę bei popamokinę veiklą. Mokytojai rengia pasirenkamųjų dalykų bei modulių ir papildomojo ugdymo programas, kurios skatina domėtis gyvenamosios vietovės istorija, jos vieta Lietuvos, Europos bei pasaulio įvairių istorinių laikotarpių kontekste. Istorijos mokytoja 2007/2008 m. m. parengė šias programas: V kl. mokiniams – „Gimtinės takeliai“, VI kl. mokiniams – „Senieji Pasvalio krašto amatai“, IX kl. mokiniams – „Lietuvos laisvės kovų bei netekčių istorija“. Kiekvienam rūpi savo šeimos, gimtojo kaimo, miestelio ar miesto ištakos, šaknys, savo istorijos pažinimas.

Kraštotyros būrelis „Gimtinė“ mokykloje veikia jau devyneri metai. Būrelį lanko V–X kl. mokiniai, jo veikla išplėtotą ne tik mokykloje, rajone, apskrityje, bet ir visoje šalyje ir už jos ribų.

Pagrindinės veiklos kryptys bei jų organizavimo metodika:

- projektinė veikla,
- kraštotyros-pažintinės ekspedicijos,
- kraštotyros-pažintinės ekskursijos,
- kraštotyros konferencijų organizavimas mokykloje,
- kraštotyros darbų pristatymas,
- bendradarbiavimas su kitomis šalies mokyklomis,
- gerosios patirties sklaida.

Projektinė veikla

Mūsų mokyklos kraštotyros vykdo projektus: „Medi-

nė Pasvalio krašto architektūra“, „Mums rūpi gimtinės praeitis bei dabartis“. Dalyvavimas projektuose padeda spręsti svarbias jaunimo problemas: užimtumo, kūrybiškumo ugdymą, saviraiškos. Daug dėmesio skiriama kraštotyros ekspedicijoms. Fiksuojami bei tvarkomi istoriniai ir kultūriniai paminklai. Sukauptą medžiagą panaudojame per pamokas bei popamokinę veiklą. Projektams vykdyti pasitelkiami partneriai, su jais sudaromos bendradarbiavimo sutartys. Mūsų mokyklos kraštotyros organizuoja bendrus projektus su Kupiškio Povilo Matulionio vidurinės mokyklos kraštotyros būreliais šiomis temomis:

- Kupiškio ir Pasvalio krašto piliakalniai bei dvarai,
- Pasvalio ir Kupiškio krašto knygnešiai,
- Kupiškio ir Pasvalio religinės konfesijos,
- Pasvalio ir Kupiškio krašto įžymūs žmonės,
- Kupiškio ir Pasvalio krašto senieji amatai.

Bendra projektinė veikla yra naudinga. Moksleiviai praturtina istorines žinias, pasidalija patirtimi, tampa kūrybiškesni, savarankiškesni, draugiškesni.

Kraštotyros-pažintinės ekspedicijos

Tokios ekspedicijos dažniausiai vyksta birželio mėnesį, o kartais ir per mokslo metus. Organizuoti ekspedicijas padeda Pasvalio krašto muziejus, Pasvalio Mariaus Katiliškio viešosios bibliotekos darbuotojai, mokytojai, moksleiviai bei seniūnijų bendruomenių nariai. Kraštotyros ekspedicijų veiklos programa bei kryptys aptariamos iš anksto. Kraštotyros-pažintinių ekspedicijų metu yra užrašoma tautosakos, įvairių amatinių gudrybių, švenčių papročių bei tradicijų, trėmimų, laisvės kovų epizodų ir kt. Ekspedicijų organizatoriai nuveiktus darbus visada pristato seniūnijų bei miesto visuomenei. Rengiamos vakaronės, organizuojamos parodos, kuriose pateikiama medžiaga iš kraštotyros-pažintinės ekspedicijos, pagerbiami kraštotyros medžiagos pateikėjai, prisimenamos šios veiklos akimirkos.

Kraštotyros-pažintinės ekskursijos

Kraštotyros būrelis „Gimtinė“ įvairių klasių moksleiviams organizuoja kraštotyros-pažintines ekskursijas po savo gimtąjį kraštą. Jos organizuojamos rugsėjo, balandžio, gegužės, birželio mėnesiais. Ruošiantis ekskursijoms sudaromi kelionių maršrutai, pažymimos lankytinos vietovės. Mokiniai renka medžiagą numatyta tema, domisi lankytinomis vietovės istorija. Po ekskursijos ši medžiaga yra papildoma bei pateikiama mokykloje ar Pasvalio krašto muziejuje organizuojamose parodose. Tradicinės kraštotyros ekskursijos penktokams yra organizuojamos rugsėjo mėnesį.

Visuomet po ekskursijų užkuriami laužai ant Ažuolpamūšės bei Migonių piliakalnių. Kepame bulves, dešreles, dainuojame lietuvių liaudies dainas, žaidžiame žaidimus, aptariame ekskursijas.

Kraštotyrinių konferencijų organizavimas mokykloje

Per šias konferencijas pristatomi geriausi kraštotyriniai darbai, susumuojami kraštotyrinės veiklos rezultatai, vyksta gerosios patirties sklaida, susitinkama su rajono, šalies kraštotyrininkais. Konferencijas organizuojame gegužės mėnesio pradžioje. Organizavome konferencijas tomis pačiomis temomis, kaip ir projektų.

Šį pavasarį organizavome respublikinę kraštotyrinę konferenciją „Parymokim prie tėviškės vartų“. Jos tikslai:

- ugdyti mokinių tautinį orumą;
- puoselėti savo krašto materialinę bei dvasinę kultūrą;
- ugdyti sumanius ir kūrybingus jaunuosius savo krašto mylėtojus bei garsintojus;
- skatinti mokytojus ir mokinius aktyviai bendradarbiauti bei skleisti gerą patirtį.

Dalyviai pristatė kūrybiškiausius kraštotyrinių renginių scenarijus bei kraštotyrinius darbus. Konferencijos dalyviai muzikiniais kūrinių pasveikino muzikos mokyklos bei mūsų mokyklos kanklininkės. Per pertrauką buvo pristatyta mokinių kūrybinių darbų paroda prie mokytojų kambario. Mūsų mokyklos dainininkės atliko tautines, patriotines dainas apie Lietuvą. Istorijos mokytoja bei moksleiviai pristatė savo kūrybinius darbus. Papietavę visi konferencijos dalyviai autobusu leidosi į kelionę po Pasvalio kraštą. Aplankėme duobėtųjų akmenų ir girnų muziejų, Žalsvąjį šaltinį, paminklą knygnešiams, Jono Krikštytojo bažnyčią, Krašto muziejų, kapines Petro Avižonio gatvėje, Svalios pagrindinės mokyklos Žadeikių Bernardo Brazdžionio skyrių, Kryžių slėnį, Ažuolpamūšės piliakalnį. Čia uždegėme draugystės laužą, apibendrinome konferencijos rezultatus, numatėme kitų konferencijų eigą.

Respublikinės kraštotyrinės konferencijos „Parymokim prie tėviškės vartų“ akimirkos. Kraštotyrinį darbą pristato VI b kl. mokinys, kraštotyros būrelio „Gimtinė“ narys Jonas Juozapaitis.

Kraštotyrinių darbų pristatymas

Mūsų mokyklos kraštotyrininkai yra parengę bei pristatę savo darbus respublikiniams konkursams šiomis temomis:

- Dr. Valdo Adamkaus 2005 metų aplinkosaugos konkursui – „Lietuva yra Europos Sąjungos narė – ekologiškai švari ir išsauganti paveldą valstybė“.

- Lietuvos jaunimo turizmo centrai – „Gyvenamosios vietovės archeologiniai paminklai“, „Šakotas giminės medis“, „Pasvalio krašto žmonių atsiminimai“, „Pasvalio krašto senieji eksponatai“, „Naminio salyklinio alaus darymo istorija“, „Vėlinių papročiai Lietuvoje ir Pasvalio krašte“, „Pasvalio krašto Velykų tradicijos ir papročiai“, „Ekologinės Lietuvos problemos stojant į Europos Sąjungą“, „Keliaukime po Europos sostines“.

- Vytautų klubui – „Kuo mums brangus Vytautas Didysis“.

- Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centrai – „Lietuvos kovų už laisvę, kariuomenės bei netekčių istorija“.

- Lietuvos nacionaliniam muziejui – „Šio amžiaus datos – tarsi gairės“.

- Atminties namams – „Mūsų senelių ir prosenelių kaimynai žydai“.

- Vytauto Landsbergio fondui – „Kokią Lietuvą kurs mano tauta“

- Zonta International, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai – „Lietuvos moterys valstybės ir visuomenės kūrime“.

Dauguma darbų yra įvertinti labai gerai. Jie turi išliekama vertę, atlikti pagal kraštotyros rinkinių reikalavimus, sukaupta medžiaga, kurią galima panaudoti per pamokas, popamokinėje veikloje.

Bendradarbiavimas su kitomis šalies mokyklomis

Tai suteikia galimybę tobulėti, ieškoti ir pritaikyti savo darbe naujus kūrybinius gebėjimus, įgyvendinti savo bei moksleivių lūkesčius, išreikšti save. Mūsų mokyklos kraštotyrininkai nuoširdžiai bendradarbiauja su Kupiškio Povilo Matulionio vidurinės mokyklos kraštotyrininkais. Rašome ir vykdomė bendrus projektus, organizuojame parodas, konferencijas, keliaujame po Pasvalio bei Kupiškio kraštą, apie savo veiklą rašome rajono, šalies spaudoje.

Gerosios patirties sklaida

Visa kraštotyrinės veiklos sklaida atsispindi moksleivių bei mokytojų darbuose, dalyvaujant susitikimuose, seminaruose, projektinėje veikloje, konkursuose. Buvo organizuotas seminaras rajono istorijos ir geografijos mokytojams „Kraštotyrinės veiklos organizavimo metodika mokykloje“. Kiekvienas šia tema nuveiktas darbas rodo, kokią svarbią vietą ir reikšmę modernėjančioje XXI a. mokykloje turi gyvenamosios vietovės istorija.

„Šio būrelio veikla mus yra patraukli, nes dalyvaujame įvairiuose projektuose, konkursuose.“

„Būrelio nariai daug keliauja, bendrauja su kitomis mokyklomis, dalyvauja įvairiuose renginiuose. Išmoksta bendrauti ne tik su bendraamžiais, bet ir su suaugusiais.“

„Pagiliname kompiuterinio raštingumo įgūdžius. Išmokstame sisteminti istorinę, kraštotyrinę medžiagą, atrinkti svarbiausius faktus, esminius dalykus. Kiekvienas mokinys čia gali kurti, išreikšti save“.

„Mes čia išmokstame geriau pažinti savo gimtinės papročius bei tradicijas.“

(moksleivių mintys)

Vlada ČIRVINSKIENĖ

Pasvalio Lėvens pagr. m-kl.